

СДРУЖЕНИЕ ЗА
СПОДЕЛЕНО УЧЕНЕ

ПОМАГАЛО

за закрила на детето в
детската градина и в училище

Авторски екип на Сдружение за споделено учене ЕЛА
и Сдружение „Малки стъпки“

СДРУЖЕНИЕ
ЗА СПОДЕЛЕНО
УЧЕНЕ

Сдружение за споделено учене ЕЛА е организация, която подкрепя развитието на децата повече от 20 години.

Като *Save the Children UK – Bulgaria Programme* (1997 – 2007) търсихме алтернативи на институционализирането на деца и подтикнахме правителството да предприеме мерки за закриването на т. нар. „домове за деца“.

Като *Център за приобщаващо образование* (2007 – 2019) наложихме приобщаващата среда като ценност и споделена отговорност в българското училище.

Сега фокусираме усилията си в подкрепата на деца и млади хора в тяхното учене и търсене на собствен път. Също така работим с училища, родители и учители, които осъзнато подкрепят децата в израждането на социалните и емоционалните им умения.

**AMERICA FOR
BULGARIA
FOUNDATION**

Настоящото помагало се издава в рамките на *Програма „Едно училище за всички“*, реализирана с подкрепата на *Фондация „Америка за България“*.

Всички мнения и твърдения, в тази или във всяка друга публикация относно *Програма „Едно училище за всички“*, принадлежат на *Сдружение за споделено учене ЕЛА* и не отразяват непременно възгледите на *Фондация „Америка за България“* или на нейните директори, служители или представители.

СДРУЖЕНИЕ
ЗА СПОДЕЛЕНО
УЧЕНЕ

София 1000,
ул. „Княз Борис I“ 133, ап.1
+359 898 500 848
office@cie-bg.eu
www.ela-bg.eu

*Авторски колектив на
Сдружение за споделено учене ЕЛА и
Сдружение на помагащи специалисти в
социалната сфера „Малки стъпки“*

ПОМАГАЛО

за закрила на детето в
детската градина и в училище

Съставители на текста:

Сдружение на помагачи специалисти в социалната сфера „Малки стъпки“

Валерия Симова

Димитър Грънчаров

Авторски права и редакция:

Сдружение за споделено учене ЕЛА

Елисавета Таракджи

Десислава Колева-Станисловски

Лилия Аракчиева

Графичен дизайн и корица:

Стефан Стефанов

ISBN 978-619-7403-09-1

2020 г.

гр. София

Съдържание

ЧАСТ 1

Документи на училището и детската градина за формално съответствие с изискванията на регламентиращите документи по противодействието на насилието и тормоза	7
--	----------

1.1 Политика на училището/детската градина за противодействие на насилието и тормоза	7
--	---

1.2 Годишен план на координационен съвет за противодействие на насилието и тормоза	11
--	----

1.2.1. Дейности по превенция	11
------------------------------	----

1.2.2. Дейности по интервенция	14
--------------------------------	----

ЧАСТ 2

Дейности по противодействието на насилието и тормоза в училище	17
---	-----------

2.1. Дейности, свързани с оценка на ситуацията	17
--	----

2.1.1. Структура и съдържание на доклад за оценка на ситуацията на тормоз	17
---	----

2.1.2. Методи за набиране и анализ на информация при оценка на тормоза в училище	18
--	----

2.2. Дейности по превенция	25
----------------------------	----

2.2.1. За деца и ученици	25
--------------------------	----

2.2.1.1 Игри и упражнения	25
---------------------------	----

2.2.1.2 Казуси за обсъждане	33
-----------------------------	----

2.2.1.3 Добри практики и техники	35
----------------------------------	----

2.2.2. За учители и непедagogически персонал	36
--	----

2.2.2.1 Игри за екип	36
----------------------	----

2.2.2.2 Казуси за обсъждане	40
-----------------------------	----

2.3. Дейности по интервенция	41
------------------------------	----

2.3.1. За прекратяване на ситуацията на тормоз	41
2.3.2. Дейности по докладване/информирание	42
2.3.2.1. Вътрешноучилищни	42
2.3.2.2. Към родители	43
2.3.2.3. Към външни институции и служби	43
ПРИЛОЖЕНИЯ	45
Приложение 1 – Политика за превенция и интервенция на насилието и тормоза	46
Приложение 2 – План за работа на Координационен съвет за противодействие на насилието и тормоза	54
Приложение 3 – Информационна справка за наличните ресурси в общността – съществуващи услуги и програми за превенция и противодействие на насилието и тормоза в училището	58
Приложение 4 – Дневник със случаи	59
Приложение 5 – Процедура за реакция при прояви на тормоз между деца/ученици	60
Приложение 6 – Процедура за действие при агресивна проява на дете срещу възрастен	63
Приложение 7 – Процедура за действие при насилие от възрастен върху дете	64
Приложение 8 – Процедура за инициране на работа по случай и насочване на случая към други служби	66
Приложение 9 – Подходи при интервенция на ниво клас/група след ситуация на тормоз	67
Приложение 10 – Разумното въздействие / прилагане на мерки за безопасност	68
Приложение 11 – Кой кой е в системата за закрила и подкрепа на детето в България	74
Приложение 12 – Обща логика на закрила на детето	82
Приложение 14 – Нормативно заложените функции на идентифицираните ресурси и задължения за комуникация по превенция и интервенция при ситуации на тормоз	84
Приложение 15 – Какъв е редът за получаване на подкрепа при дете, жертва на насилие и/или тормоз? (Пътна карта)	87

ВЪВЕДЕНИЕ

Сдружение за споделено учене ЕЛА в партньорство с екип на *Сдружение на помагачи специалисти в социалната сфера „Малки стъпки“*, водени от идеята за подкрепа на педагозите от училища и детски градини, обединиха усилия в създаването на това помагало, чиято цел е структуриране на основни насоки за действия, имащи отношение към противодействието на насилието и тормоза в институциите в системата на предучилищното и училищното образование.

Защо това помагало?

Създаването на помагалото стана факт след преминаването на два предварителни етапа. Първият етап бе с фокус върху прегледа на нормативно заложените дейности, отговорни лица и заинтересовани страни, които съгласно нормативната уредба се включват в работата с деца, жертви на насилие и тормоз, с акцент очаквания и отговорности конкретно към училищата и детските градини. Вторият етап бе свързан с проследяване и анализ на съществуващия опит, практики и инструментариум, използван от детските и учебните заведения във връзка с дейности по превенция и интервенция на тормоз и насилие. Информацията за анализ бе събирана чрез фокус групи, проведени в различни учебни и детски заведения в страната.

След проведените фокус групи се очертаха няколко важни извода, а именно:

Педагозите трудно разграничават понятията „инцидент“, „насилие“ и „тормоз“. Често ги използват като взаимозаменяеми, а още по-често ги обединяват и/или заместват с термина „агресия“.

Въпреки смесването на понятията – агресия, тормоз и насилие, детските и учебните заведения имат и използват мерки по превенция. Децата и родителите се включват в дейностите по превенция на насилие и тормоз с малка съпротива.

Дейностите по интервенция създават затруднения както в детските, така и в учебните заведения.

Наблюдават се действия по интуиция или действия, извлечени от практиката, които обаче не фигурират в документацията като конкретни алгоритми за действие.

На помагачите специалисти – педагогически съветници, психолози, логопеди – се приписват високи очаквания по интервенция и справяне с тормоза и насилието.

Взаимодействието с други, външни за училището и детската градина служби и институции, имащи отношение по противодействието на насилието и тормоза, също се случва трудно, или на службите се възлагат функции и очаквания, които невинаги са реалистични.

Основната цел, която следвахме при създаването на помагалото, е подкрепа на екипите на детските и учебните заведения за ефективно структуриране на цялостна концепция по създаването на сигурна образователна среда. Предложените в помагалото идеи, стратегии и подходи се отнасят към всички участници в процеса – деца, ученици, педагогически и непедагогически персонал, родители.

В помагалото има три обособени части. В първата част са документи на училището и детската градина за формално съответствие с изискванията на регламентиращите документи по противодействие на насилието и тормоза. Втората част от помагалото отразява дейностите по превенция и интервенция за противодействие на насилието и тормоза. Третата част включва форми документи – в това число: примерна политика, примерен план на координационен съвет за противодействие на тормоза, примерни форми за докладване, таблици за контакти с институциите и с услугите в общността.

ЧАСТ 1

Документи на училището и детската градина за формално съответствие с изискванията на регламентиращите документи по противодействието на насилието и тормоза

1.1. Политика на училището/детската градина за противодействие на насилието и тормоза

Нормативни изисквания

Институциите в системата на предучилищното и училищното образование по чл.2, ал. 3 от Закона за предучилищното и училищното образование (ЗПУО) самостоятелно разработват и прилагат цялостни политики за:

- подкрепа за личностно развитие на детето и ученика;
- изграждане на позитивен организационен климат;
- утвърждаване на позитивна дисциплина;
- развитие на училищната общност.

Превенцията и интервенцията на насилието и тормоза в системата на предучилищното и училищното образование са неизменна част от тези политики. Съобразно потребностите на институцията те биха могли да бъдат оформени в самостоятелен документ, което и ние препоръчваме, или да са част от общите политики за развитие на институцията и осигуряване на сигурна образователна среда.

Какво представлява политиката?

Политиката за превенция и интервенция на насилието и тормоза е система от правила, процедури и отговорности, която се създава, за да гарантира, че персоналът на детската градина/училището, родителите, партньорите и самите деца със своите дейности, услуги, проекти и програми не вредят на децата и на общността, не ги излагат на риск от злоупотреби и че всички опасения по отношение на безопасността на децата в общностите, където работят, са сигнализирани и докладвани на съответните служби по закрила на детето.

Тези правила, процедури и отговорности са задължително разписани в официалните документи на детската градина/училището и са задължителни за всеки член на общността – от директора до най-ниската в йерархията длъжност в образователната институция, за децата, за техните родители, за гостите, за партньорите и за всеки, който влиза в съответната детска градина/училище.

Каква е структурата на политиката като документ?

Политиката за противодействие на насилието и тормоза в детската градина/училището няма нормативно регламентирана структура. Това, което предлагаме по-долу е структура, взимана от Модела за организиране на училищните процеси за изграждане на приобщаваща училищна среда, или по-накратко Модел „Едно училище за всички“, разработен на Сдружение за споделено учене ЕЛА в област „Детската закрила“, и е надградена с някои елементи, които позволяват по-ефективното ѝ реализиране.

Политиката може да е разделена на девет блока:

1. Въведение

Тук се определя какво е виждането и ангажираността на училището или детската градина за важността на проблема и мястото му в цялостната визия на образователната институция.

2. Цели на политиката

Формулират се целите на политиката за противодействие на насилието и тормоза, като се обвързват с определените в ЗПУО политика на детските и учебни заведения. Целите могат да допълват, но не и да противоречат на дефинираните в Механизъм за противодействие на насилието и тормоза в системата на институциите в предучилищното и училищното образование цели.

3. Принципи на политиката

Определят се принципите, от които детската градина или училището се ръководят при създаването на политиката. Принципите могат да се допълват, за да отразят спецификите на конкретното детско/учебно заведение, но не и да противоречат на дефинираните в Механизъм за противодействие на насилието и тормоза в системата на институциите в предучилищното и училищното образование.

4. Дефиниции и термини

Дават се определения на основните използвани понятия, като това какво е „насилие“, „тормоз“, „превенция“, „интервенция“ и т.н., за да се гарантира еднаквото им разбиране от всички членове на образователната общност. Важно е използваните дефиниции да са валидни. Могат да се използват дефинициите от Закона за закрила на детето и Правилника за неговото прилагане.

5. Обхват на политиката

Описва за кого се отнася политиката – нужно е подробно да се изброят лицата, за които политиката е задължителна – персонал, родители, деца, гости, външни специалисти и т.н.

6. В зоната превенция

6.1. Оценка и управление на риска

В този блок се прави качествена оценка на риска, като се разделят вътрешните за общността рискове и външните такива.

Вътрешни за общността рискове са ежедневния достъп на възрастни – персонал, родители, доставчици и други лица до децата; взаимоотношенията между персонала и учениците; ежедневните игри на децата, които могат да бъдат състезателни и конкурентни; достъпът на други възрастни или деца до територията на детската градина или училището.

Външни за общността рискове са местоположението на училището/детската градина от гледна точка на криминогенна обстановка, оживени улици и пътища; близост на други училища и/или детски градини и наличие на бърз достъп до медицински специалисти и правоохранителни органи (полиция и общинска охрана); настроения в местната общност към училището или детската градина.

В този блок се включват мерките по управление на риска – правила, пропускателен режим (права, задължения и отговорности на охраната на учебното/детското заведение), дежурства, изработване на процедури по приемане и изпращане на децата и/или учениците, в това число изработване на процедури/правила за ползването на училищните автобуси (права, отговорности и задължения на всеки от участниците в този процес – ученик, шофьор, съпровождащ персонал и други, ако има), комуникационни канали към медицински и правоохранителни органи и други служби.

6.2. Набиране и развитие на персонал

Тук се описва какво е важно за училището или детската градина, когато наема, обучава и развива своя персонал. Изброяват се допълнителните (извън изискванията на Кодекса на труда или други регламентиращи документи) изисквания към кандидатите за работа, както и процедурите за проверка. Определят се принципите за обучение и развитие на персонала по въпросите, свързани с противодействието на насилието и тормоза.

6.3. Поведенчески етикет/кодекс на поведение

Тази част на политиката представлява етични принципи и правила, които определят взаимодействието на всички членове на образователната общност по отношение на противодействието на насилието и тормоза. След изработването ѝ, тази част може да се отдели и като отделен документ „Етичен кодекс на образователната общност“ (съгласно изискване на Механизъм за противодействие на насилието и тормоза в системата на институциите в предучилищното и училищното образование)

7. В зоната интервенция (процедури за регистриране, докладване и взаимодействие)

За този блок има два възможни подхода – изброяване на процедурите, които са разписани подробно в друг документ, или описване на всяка процедура. Подобно на „Поведенчески етикет“ тези процедури задължително са част от Годишен план за работа на координационен съвет за противодействие на насилието и тормоза в детското или учебно заведение. Нужно е да има процедури за реакция в ситуации на:

- Насилие върху дете;
- Тормоз между деца;
- Агресивно поведение на дете към член на персонала или друг възрастен;
- Необходимост да се иницира работа по случай на дете в риск;
- Интервенция на ниво група/клас след ситуация на насилие или тормоз.

8. Ресурси – вътрешни и външни

Идентифицират се разполагаемите ресурси за противодействие на насилието и тормоза – вътрешни за училището или детската градина и външни, базирани в общността или на национално ниво, които могат да се използват.

9. Мониторинг и преразглеждане

Определят се сроковете и обстоятелствата за преглед на политиката, както и редът за нейното преразглеждане и/или промяна.

Примерна политика е представена в Приложение 1.

1.2. Годишен план на координационен съвет за противодействие на насилието и тормоза

Планът се изготвя и реализира от координационния съвет и се утвърждава от директора с продължителност от една учебна година, като се актуализира в началото на всяка учебна година.

В Механизъм за противодействието на насилието и тормоза в системата на институциите в предучилищното и училищното образование е описано, че планът се създава на база извършената оценка на ситуацията. Това изискване е невъзможно за реализиране, доколкото планът следва да се приеме на първия педагогически съвет за годината (или поне мерките по интервенция на ниво институция). Затова е по-добре планът да се изработи на база анализа на ситуацията на насилието и тормоза от края на предходната учебна година, а ако е необходимо – след като се направи оценката на ситуацията за настоящата учебна година, той да бъде актуализиран.

Планът включва две групи дейности – по превенция и по интервенция, които се планират и реализират всяка на две нива – образователната институция и всеки клас/група.

Структура на годишен план на координационен съвет за противодействие на насилието и тормоза:

1.2.1. Дейности по превенция

А). Дейности по превенция на равнище институция

Създаване/актуализиране на етичен кодекс на училищната общност съгласно ЗПУО. Етичният кодекс на училищната общност включва всички участници в предучилищното и училищното образование. Тази точка се включва в плана, ако училището/детската градина няма такъв етичен кодекс. След като кодексът е изработен и приет, точка за актуализирането му се включва при необходимост. Добре е периодично да се прави преглед и актуализация, например на всеки три години.

Създаване на единни училищни правила, които да станат част от Правилника за дейността на институцията. Този процес е от две стъпки:

- 1) Изработване на правила на поведение и ценности от всеки клас/група;
- 2) Обобщаване на правилата на ниво институция и вписване в Правилника за дейността на институцията.

Тази дейност се планира и изпълнява всяка година. Така всеки клас/група може да отчита промяната на ценностите и правилата за поведението. Обобщаването на правилата на ниво институция също се прави ежегодно, а предложението за актуализиране в правилника за дейността на институцията – при необходимост.

Запознаване на цялата училищна общност с определението, проявлението и последиците от насилието и тормоза. Освен това изискване на Механизъм за противодействието на насилието и тормоза, в системата на институциите в предучилищното и училищното образование е добре училищната общност да се запознае и с процедурите за реакция, докладване и документиране на случаите на насилие и/или тормоз, както и за комуникационните канали за съобщаване на случай на насилие и/или тормоз.

Подобряване на системата от дежурства с оглед недопускане на насилие и тормоз. Тази точка е изискване на Механизъм за противодействието на насилието и тормоза в системата на институциите в предучилищното и училищното образование. На практика обаче самият Координационен съвет няма правомощията да я извърши. Реалната дейност следва да бъде „Изготвяне на предложение за промяна на системата от дежурства за подобряване на противодействието на насилието и тормоза“.

Повишаване квалификацията на педагогическия персонал за работа, включително реализиране на специализирани обучения за определени категории от работещите в институциите на предучилищното и училищното образование за превенция и справяне с насилието и тормоза. Реализирането на тази дейност може да се случи през:

- обучение на персонала за повишаване на квалификацията по програми на специализирани обслужващи звена, на висши училища, научни и неправителствени организации и по одобрени програми от Информационния регистър на одобрените програми за повишаване квалификацията;
- обучение на персонала в рамките на вътрешноинституционална квалификация;
- участие във форуми, семинари и конференции по въпроси, свързани с противодействието на насилието и тормоза;
- обмяна на опит с други образователни институции.

Информирание и актуализиране на информацията за наличните ресурси в общността – съществуващи услуги и програми за превенция и противодействие на насилието и тормоза в детската градина, училището и центъра за подкрепа на личностното развитие. Тази част от плана е добре да се оформи като приложение, в което да се опишат наличните ресурси в общността и редът за достъп до тях. При възможност е добре да се влезе във връзка с услугата „Център за обществена подкрепа“ (ако има такава) и да се приложат и самите програми за подкрепа на деца, жертви на насилие, и техните семейства и за работа с деца с поведенчески проблеми и техните семейства (двете програми задължително се предлагат от ЦОП съгласно Методика за условия и начина на предоставяне на социални услуги в ЦОП от 2018 г.).

Б). Дейностите по превенция на ниво клас/група включват:

Изработване на правила на поведение и ценности от всеки клас/група

Деца и учителят създават правила за поведение на групата/класа (описано като първа стъпка от създаването на единни училищни правила в Дейности по превенция на равнище институция).

Обучителни дейности и работа с класа/групата, в които водеща роля има учителят/класният ръководител. При работата на равнище клас/група следва да се прилагат всички форми на групова работа – дискусии, решаване на казуси, ролеви игри, споделяне на опит, като се използват възможностите на учебната програма, вкл. теми от глобалното, гражданското, екологичното, здравното, интеркултурното образование, в часа на класа, в различни извънкласни и извънучилищни дейности. Тези дейности не се създават специално за нуждите на противодействието на насилието и тормоза, а се извличат от планираните в учебната програма.

Основните теми могат да бъдат:

1. Правата на децата и отговорностите, които те създават по отношение на околните.
2. Ценностите – какво са, какви могат да бъдат, как се проявяват в поведението, как се прилагат в ежедневието?
3. Какво представляват насилието и тормозът, разпознаваме ли ги, как можем и на кого да съобщаваме за случаи на насилие и тормоз?
4. Какви са преживяванията на извършителя, последователите, потърпевшия и наблюдателите?
5. Как се чувстваме, когато видим прояви на насилие и тормоз и какво правим? Какво можем да направим?

Използване на подход, ориентиран към децата, на подхода за работа „Връстници с връстници“, осигуряване на условия за участие на децата и учениците, които да станат естествените помощници при реализирането на дейностите по превенция (ползване на организацията на ученическите съвети, различни инициативи, идващи от децата и др.);

Провеждане на тематични родителски срещи. Мерките по превенция е добре да включват колкото може по-активно родителите, не само през родителски срещи, но и през участие на родителите в часове на класа, общи дейности с децата и учениците, организирани от училището или детската градина и др.

1.2.2. Дейности по интервенция

А). Дейности по интервенция на ниво институция

Дейностите по интервенция на ниво институция задължително се включват в Годинния план за дейността на институцията и се приемат на първия педагогически съвет за учебната година.

Водене на дневник със случаи и процедури за управление на информацията

Дневникът със случаи се създава за целите на анализа и планирането на цялостна политика за превенция и интервенция на насилието и тормоза. В него се документират единствено ситуациите, съответстващи на второ и трето ниво според приетата класификация (Приложение 1 на Механизъм за противодействието на насилието и тормоза в системата на институциите в предучилищното и училищното образование), при които е необходима и намесата на координационния съвет. В Дневника със случаи се описва следната информация: дата, група/клас, участници, вид тормоз и ниво, какво е предприето като действие, подпис на служителя. Съдържанието на Дневника и инструкцията за неговото водене се оформят като приложение на Плана.

Дневникът се съхранява при психолога или педагогическия съветник, а при липса на такъв специалист – при друг член на координационния съвет, определен от директора на училището.

Процедури за реакция в ситуации на насилие и/или тормоз

Тези процедури се разработват в съответствие на Плана за противодействие на насилие и тормоз. В плана те се оформят като приложения, които могат да включват текстова част (описание на последователността на действията) и графична част (блок-схеми за реакция). Процедурите трябва да са общодостъпни и с тях следва да са запознати всички представители на образователната общност.

Инициране на работа по случай, включително насочване на случая към други служби

При случаи от трето ниво, както и по преценка при случаи от второ ниво, незабавно се уведомява Дирекция „Социално подпомагане“ (Отдел „Закрила на детето“ – ОЗД) и/или полицията. Уведомените институции започват проверка на сигнала по реда на Координационния механизъм за взаимодействие при работа в случаи на деца, жертви на насилие или в риск от насилие, и за взаимодействие при кризисна интервенция, в който следва да се включи представител на институцията (учител на групата/класен ръководител, училищен психолог/педагогически съветник). Индивидуалната работа по случай с дете се осъществява интегрирано от мултидисциплинарен екип. При становище от координационния съвет в детската

градина/училището за инициране на работа по случай или ако не се свика Координационен механизъм за взаимодействие при работа в случаи на деца, жертви на насилие или в риск от насилие, и за взаимодействие при кризисна интервенция, психологът следва да иницира работа по случай с детето в детската градина/училището.

Б). Дейности по интервенция на ниво група/ клас – отнасят се до всички ситуации на насилие и тормоз според приетата класификация

Тези дейности се описват като алгоритъм за интервенция и имат задължителен характер за класните ръководители след ситуация на насилие или тормоз.

Примерен план е показан в Приложение 2.

ЧАСТ 2

Дейности по противодействието на насилието и тормоза в училище

2.1 Дейности по противодействие на насилието и тормоза в училище

2.1.1. Структура и съдържание на доклад за оценка на ситуацията на тормоз

Оценката и анализирането на ситуацията са от значение за планирането на дейности за изграждане на сигурна образователна среда. Оценката съдържа описание на следното:

- ✓ Доколко са запознати заинтересованите страни с темата за насилие и тормоз?
- ✓ Какви видове и форми на насилие и тормоз има в детската градина/училището?
- ✓ Колко често те се проявяват?
- ✓ Къде са местата, на които най-често се случват?
- ✓ Кои са участниците?
- ✓ Как се е реагирало до момента?
- ✓ Какво следва да се предприеме, за да бъде реакцията ефективна?

Оценката се организира от ръководството на институцията и се осъществява от координационния съвет в началото на учебната година. За целта могат да се използват редица инструменти като специални въпросници, дискусии с участие на цялата училищна общност, фокус групи с деца, учители и родители и др.

Резултатите от оценката и наличието на проблем се представят от координационния съвет и се обсъждат на тематичен педагогически съвет, на който участие мо-

гат да вземат всички заинтересовани страни. Резултатите могат да се обсъдят на родителските срещи и в часовете на класа.

2.1.2. Методи за набиране и анализ на информация при оценка на тормоза в училище¹

Първата част на всяка оценка е да се набере информация за анализ. Има няколко правила за набиране на информация:

- Информация за оценка се набира в относително кратък период от време – до 5 дни, ако става въпрос за оценка на среда, като през този период трябва да няма събития, които могат да повлияят пряко или косвено на отговорите на респондентите.

Пример: В СУ е предвидено информация да се набира чрез провеждането на 5 фокус групи за различните категории ученици, учители и родители. На втория ден от провеждането на фокус групите в резултат от сбиване на ученици, едно дете е настанено в болница с опасност за живота. Информацията, набрана до ситуацията и след това, няма да може да се анализира съвместно, поради значителна промяна на средата.

- Информация за оценка се събира целенасочено. Дори ако се използва техниката на „Свободно говорене“ (оставяме респондента да ни разкаже важните за него неща), темата на разговора е насочваща. Да се набере информация и след това да се структурира, като се търсят акцентите, е твърде свободно интерпретиране на процеса „Набиране на информация за анализ и оценка“.
- Хипотеза за модела, който обяснява състоянието на нещата, се формулира преди да се набере информация. Всъщност хипотезата може да не се потвърди и да се формулира нова, но ако я няма в началото, то набирането на информация ще е хаотично.

Пример: В пети клас на ОУ по данни на класния ръководител има тревожно висок брой деца, проявяващи тормоз. Ако хипотезата е свързана с моделите на поведение, които децата получават в семейството, то индикаторите следва да свалят информация за тези модели. Индикаторите за отношенията между децата, които са задавани в часа на класа, просто няма да регистрират различия, т.е. няма да работят.

- Информацията, която се набира, трябва да е релевантна към оценявания проблем и да се отнася за процеси, които могат да бъдат управлявани.

Пример: Ако вземем горния пример и изследваме асцендента на зодията на всяко едно дете и дори открием връзка между него и проявите на тормоз, то няма

¹ Интернет източник: Грънчаров, Д. (2017), „За методите за набиране и анализ на информация при оценка на тормоза в училище“, 18 юли 2017 г.: <http://www.facebook.com/notes/насилие-и-тормоз-в-училище/за-методите-за-набиране-и-анализ-на-информация-при-оценка-на-тормоза-в-училище/745398015632221/>

какво да правим с тази информация. Ако обаче открием връзка между моделите на поведение, които децата получават в семейството, и проявите на тормоз, можем да планираме различни форми за работа с родителите, които ще са по-ефективни от работата в часа на класа.

И така, ако имаме модел на явлението, което искаме да изследваме, и една или няколко (но не прекалено много) хипотези, можем да пристъпим към определяне на методите и инструментите за набиране на информация.

Методи и инструменти за набиране на количествена информация

Първо, кога имаме нужда от количествена информация?

Ако изследваме голяма и не съвсем позната съвкупност или ново явление в съвкупността. Използването на количествени методи и инструменти ще ни позволи да структурираме съвкупността, да набележим вероятните характеристики на една или друга част от нея, която е носител на различни аспекти от явлението. Количествените изследвания позволяват по-прецизен статистически анализ, но прогностичната стойност на изследването и съответно на оценката зависят в по-голяма степен от протичащите в съвкупността/общността процеси, а не от моментното ѝ състояние. От тази гледна точка, в моделите на количествените изследвания е добре да се залагат индикатори, които да позволяват оценка на тенденции.

Второ, кои са методите за набиране на информация за количествени изследвания?

Те са познати на повечето специалисти, а именно – интервю (стандартизирано или полустандартизирано), анкета, групова анкета, метод на „пощенската кутия“ (метод на отзовалите се).

Предимства на използването на методите за набиране на информация за количествени изследвания – с тях се работи лесно, отнемат по-малко време (от методите за набиране на информация за качествени изследвания), не е необходима специализирана подготовка за прилагането им (обикновено един инструктаж е достатъчен), имат повтарящ се сценарий при употреба.

Недостатъци – не позволяват дълбочинни изследвания (фиксира по-скоро моментна снимка, без възможности да се видят различни варианти за причини и възможни изходи), не позволяват промяна на модел или хипотеза в хода на изследването (имат „твърди“ граници), липсва „лично“ отношение към респондента (донякъде го има в индивидуалното интервю), което често го демотивира за участие („И какво, като напиша?“).

Трето – инструменти за набиране на информация за количествени изследвания. Всъщност инструментът е един – въпросник, но в най-различни разновидности. Тук няма да се спираме на процеса на създаване на въпросник, но все пак ще отбележим, че изборът на скали трябва да е съобразен с това какво мерим и сред каква група мерим. Семантичният диференциал в една анкета, например, изисква минимум норма на квотиента

на интелигентност и възраст над 13 години, за да бъде разбран. Същата информация може да се събере в интервю, без ограничения.

Четвърто – в каква форма се подготвят за анализ данните от количествени изследвания?

Данните от количествени изследвания обикновено са цифрови кодове, които съответстват на едно състояние на емпиричния индикатор, т.е. всяка разновидност на отговор на един въпрос има своя цифров код. Затова те се обобщават в таблици от типа на електронните и така се подготвят за статистическа обработка. При някои типове въпроси, като откритите, първо се прави така нареченото „кодиране“, т.е. преписване на код на еднаквите отговори.

Методи и инструменти за набиране на качествена информация

Първо: Кога имаме нужда от качествена информация?

Ако при количествените изследвания се стремим да наберем информация как респондентите реагират (оценяват) заобикалящия ги свят, то при качествените изследвания целта е да изследваме как респондентите конструират света. Затова качествените изследвания са подходящи, когато:

- се прави първоначално проучване на проблема, тоест когато проблемът е нов, до момента не е имало подобен и пространството е напълно неясно;
- се тестват нови решения, програми и услуги;
- се генерират хипотези;
- се търси дълбинно изследване на открити с други методи въпроси.

Второ: Кои са методите за набиране на информация за качествени изследвания?

Разбира се, на първо място е интервюто, но не стандартизираното интервю, а полустандартизираното и свободното интервю.

Следват фокус-групите и груповите дискусии. И накрая – включеното наблюдение.

Всички тези методи са залегнали в базовите академични курсове на специалистите и няма да се спираме на тях пространно. Ще отбележим единствено, че това са методи само за набиране на информация и че без последващ анализ тази информация е общо взето безполезна.

Предимствата и недостатъците са същите, както при количествените изследвания, но обърнати.

Трето: Кои са инструментите, с които набираме информация?

Инструментите при качествените изследвания са живият език, сценарият и картата за наблюдение. Тъй като целта не е просто оценяване на факти, при качествените изследвания е изключително важно какъв е езикът, който се използва, какви са невербалните реакции, които подсилват/неглижират изказа, динамиката на говорене, паузите и т.н. Сценарият е инструментът, който позволява на изследователя да задържи фокуса върху изследвания проблем. Той може да е сценарий за провеждане на фокус-група или пък сценарий за ролева игра, а в някои случаи и сценарий за симулирана реалност. Важно е сценарият да оставя достатъчно пространство за реакция и проактивно поведение на респондентите в рамките на изследвания проблем. Картата за наблюдение много прилича на инструмент за количествено изследване и лесно може да се превърне във въпросник, ако изследователят „предвиди“ всички възможни поведения или е готов да припише наблюдавано поведение, към предварително формулиран стереотип.

Четвърто: В каква форма се подготвят за анализ данните от качествени изследвания?

Най-разпространената форма за подготовка на информацията за анализ е записът/протоколът. В зависимост от това каква е целта на изследването и как е регистрирана набраната информация може да има:

- документален запис – това са вече създадени от някого записи за други цели (протоколи, документи);
- секретарски запис – запис на това какво е казано без да се описва как е казано. Отразва максимално точно какво е казано без да се отбелязват извънлингвистичните индикатори;
- аудио/видео запис – дава възможност да се анализират на практика всички индикатори. За да се превърне в готова за анализ информация, се изготвя транскриптивен запис.

Анализът на информация от качествени изследвания трудно се поддава на компютърна обработка. Възможно е да се формират математически модели с помощта на компютър, но това изисква специализиран софтуер и познания.

Социометричен метод

Социометричният метод е самостоятелен, тъй като макар да носи някои характеристики на количествените методи и резултатите да се поддават на математическа обработка, е по-скоро метод, който разкрива взаимосвързки и структурира групата/общността. Създаден от Дж. Морено, социометричният метод може да се използва през анкета, интервю, наблюдение или игра. Изключително силен за диагностициране на социална изолация (като форма на тормоз) и възможни медиатори вътре в групата.

Социометричните данни се подготвят за анализ, като се нанасят в матрица.

Методи за анализ на информация

Анализ на количествена информация

Количествената информация се анализира с помощта на статистически анализи. Богатството на анализи позволява от суровите данни да се извлече информация, която може да се използва пряко за взимане на управленски решения или да стане основа за обсъждане на такива. Информацията от статистически изследвания позволява да се създадат модели на процеси, които да се проследяват и всъщност да представляват система за ранно сигнализиране за наличие на проблем. За нуждите на оценката на тормоза в училище не е нужно да се познават всички възможни анализи. Още повече, че най-вероятно инструментът, с който ще се набира първичната информация, ще се състои главно от номинални и рангови скали, тоест ще ограничава възможните анализи. Статистическите анализи, преподавани в академичния курс по статистическа обработка на данни в социалните науки, са напълно достатъчни. Ето част от анализите, които е добре да се познават и използват:

Анализ на относителни дялове (проценти) – най-често, а някъде, за съжаление, единствено използван анализ. Показва разпределението на отговорите на различни въпроси като част от цялото (с или без отчитане на неотговорилите).

Кростабулационен анализ (кръстосани таблици) – показва разпределението на отговорите в дву- и повече мерни разрези. Пример: „Каква част от момчетата от 6 клас псуват съучениците си?“. Това всъщност са отговори на три въпроса: „Дали псуват?, Какъв е полът?, В кой клас учат?“. Статистическите програми генерират автоматично таблици по зададените критерии. Кростабулационния анализ позволява да се определи наличието на връзка между две номинални променливи, чрез Хи-квадрат анализ.

T-тест за сравнение – показва наличие/отсъствие на статистически значими разлики между две изследвани съвкупности или две изследвания в една съвкупност. Може да се използва при повторно изследване с един и същи инструмент в една и съща съвкупност, за да покаже ефекта на намесата в тази съвкупност между двете изследвания. Пример: Сравнение между резултатите от изследване на състоянието на тормоза, направено в началото и в края на учебната година, ще покаже има ли ефект от прилаганите мерки по превенция.

Клъстър-анализ – разделяне на обекти/процеси в една съвкупност на групи (множества), които да са еднородни и в същото време значимо различни от другите. Анализът може да се използва за структуриране на общността и оценка как процесите влияят на различните групи.

Регресионен анализ – за определяне на тенденции в развитието на процеси.

Възможно е да се използват и други анализи като дисперсионен – за определяне на степе-

пента на влияние на различни променливи върху резултата, count join – за многомерно скалиране (създаване на профил) при използване на номинални скали и т.н.

Важно е, ако изследвателят реши да използва количествен метод за набиране на информация, да се опита да я анализира многостранно, за да извлече възможните управленски решения от нея.

Анализ на качествена информация

Ако анализът на количествена информация ни показва „Какво се случва?“, то анализът на качествена информация ще ни обясни „Защо се случва?“. Вече отбелязахме, че качествена информация по-трудно се поддава на компютърна обработка (обработка по определен модел) и затова изисква определена степен на интерпретация, което пък поставя предизвикателство пред теоретичната подготовка на изследвателя. Нужно е добро познание на базовите теории за човешко развитие и промяна, вероятно малко повече от това, което дава академичният курс на подготовка в социалните науки.

Събраната посредством качествени методи информация може да се анализира през:

Контент-анализ – анализ на съдържанието. Може да се използва за всички вече съществуващи текстове и записи, както и към специално създадените за целта на изследването, например записи на фокус-групи. Позволява да се изследват стереотипи в мисленето и възприятието, мотивите за поведение, готовността за действие, съпротивите срещу промяна и т.н.

Дискурс-анализ – анализ на начините, по които респондентите конструират света около себе си или отделни негови елементи. Анализът включва:

- анализ на езика – интерпретативен репертоар, ресурси, жанрова характеристика (в това число и социолингвистично кодиране), отстояние от разказа, речник;
- анализ на дискурса – системи от значения, споделяни от индивида или общността, версии на реалността, дискурсен порядък на събитията;
- анализ на социалната практика – приемливи и неприемливи практики, причини за това и как се формират социалните детерминанти.

Кейс-стъди (Case-study) анализ – анализ на отделен случай. Може да се използва, за да се проследи влиянието на общността върху една отделена личност. Много е подходящ, когато се проверява адекватността на отговора на една организация по отношение на предизвикателство, засягащо всички членове на организацията.

Има и други методи за анализ на качествена информация – наративен анализ, анализ на разговора, интерпретативен феноменологичен анализ. Най-важното е поставянето на изследователския въпрос преди началото на изследването. При липса на прециз-

ност при формулирането на изследователския въпрос или при кодирането му с неподходящ социологически код, получените в резултат от изследването данни ще са най-мекото казано ненадежни.

Анализ на социометрична информация

Анализът на социометричната информация най-често се прави, като се използват структурни графики на изследваната група/общност (социограма). Така визуално се придобива представа за структурата на групата, ролите в нея и взаимоотношенията между участниците. Освен структурните графики, различните решения на матрицата с данни позволяват да се измерят някои характеристики на индивидите и отношенията между тях в групата като:

Индивидуални:

Индивидуален социометричен индекс – определя статуса на индивида по отношение на изследвана ситуация.

Психологическа експанзивност на индивида по отношение на изследваната ситуация – приписването от индивида на определено поведение в ситуацията на част от групите членове на групата.

Степен на взаимност на индивида и други членове на групата по отношение на изследваната ситуация – свързаност на индивида с други членове на групата по отношение на определена ситуация.

Групови:

Плътност на групата по отношение на определена ситуация.

Степен на взаимност – вътрешно влияние на членовете на групата.

Групова интеграция по отношение на определена ситуация – вероятността за близки действия на всички членове на групата по отношение на определена ситуация.

Описаните по-горе методи за набирание на информация и анализ далеч не са изчерпателни. Целта на този текст е да припомни възможностите за изследване и оценка на ситуацията с тормоза във всяко училище. Всеки изследовател е свободен да избира както методите за набирание на информация, така и методите за анализ на данните.

2.2. Дейности по превенцията

2.2.1. За деца и ученици

2.2.1.1 Игри и упражнения

Тук са описани игри и упражнения, които могат да се използват в часове, за коментиране на темите за насилието и тормоза. Игрите и упражненията са подбрани от открити (свободни) източници в интернет.

Сила или Насилие – поглед зад сцената²

Продължителност: 20 минути

Големина на групата: 4-24 участници

Преглед: Разделете децата по двойки.

Цел: Да се покаже на децата колко лесно се прекрива границата между игра и насилие.

Подготовка: Направете линия на пода чрез въже/лента.

Материали:

- Въже
- Самозалепваща се лента

Инструкции:

1. Преподавателят разделя групата по двойки.
2. След това всяка двойка трябва да се изправи лице в лице; всички двойки застават успоредно в една линия на пода.
3. Децата поставят дланите на ръцете си една в друга и се отдръпват една или две стъпки назад, докато не се опрат един на друг.
4. В тази позиция децата се опитват да избутат партньора си бавно назад.
5. Правилото е, че нищо неискано не се случва.

² <http://wp.stronger-children.eu/Handbook%20for%20Children-BG-final.pdf>

6. Обучителят и децата имат правото да кажат стоп във всеки един момент от упражнението.
7. Този процес се извършва два пъти. Преподавателят задава въпроси за упражнението след всеки опит.

Рефлексия върху резултатите от упражнението:

1. След няколко минути спрете играта и попитайте децата:

- ✓ Как се чувствахте по време на упражнението?
- ✓ Какво се случи?
- ✓ Беше ли честна играта? Ако не, защо?
- ✓ Какво е желанието ви за следващия кръг?

2. Упражнението започва отново.

3. След втория опит разговаряме отново:

- ✓ Какво се случи сега?
- ✓ Имаше ли някакво насилие?
- ✓ Какво наблюдавахте?
- ✓ Мислите ли, че играта беше честна?

Портрет на работа³

Продължителност: 30 минути

Големина на групата: 9-24 участници

Преглед: Децата илюстрират как се чувстват, какво мислят, говорят и правят в ситуация на тормоз.

Цел: Да даде поглед на децата над ситуация на тормоз от всички гледни точки.

Подготовка: Осигуряване на необходимите материали.

Материали: Картон, маркери, лепило, цветна хартия.

Инструкции и размисли:

1. Разделете класа на три групи.
2. Всяка група ще представя различна роля в ситуация на тормоз – извършител, потърпевш или зрител.
3. Всяка група рисува голям силует на картон, за да представи всяка роля.
4. На различни части от тялото се поставят малки картички: в главата – какво може да мисли човекът; в ръцете – какво прави; в устата – какво може да каже; в сърцето – какво може да чувства.
5. След като се приключи, всички роли се представят, сравняват и по-късно се обсъждат с класа.

³ <http://wp.stronger-children.eu/Handbook%20for%20Children-BG-final.pdf>

Преговори за договор⁴

Продължителност: 30-40 минути

Големина на групата: 15-20 деца

Предназначение: Да се създаде атмосфера, в която обучението ще се развие чрез подписването на договор.

Въведение:

- ✓ Подгответе цялата група за следващите дейности и обучения.
- ✓ Да се определят правилата по време на обучението.
- ✓ Да се изясни искреността и значението на обучението.

Компетентности, които упражнението цели да развие:

- ✓ Развиване на чувство за групово сближаване.
- ✓ Развиване на разбиране за концепцията на насилието.
- ✓ Идентифициране на различните типове насилие, които децата вече познават.
- ✓ Изразяване на чувства.

Подготовка на преподавателя:

- ✓ Подготвяне на стаята за упражнението.
- ✓ Подготвяне на лист със съдържанието под формата на снимки, които трябва да присъстват в договора.

Материали:

- ✓ Голям лист хартия
- ✓ Картинка на слънце (по избор)
- ✓ Примерен договор

⁴ <http://wp.stronger-children.eu/Handbook%20for%20Children-BG-final.pdf>

Инструкции:

1. Посъветвайте се с децата за правила по време на обучението.
2. Помолете децата да нарисуват правилата на листове.
3. Уверете се, че правилата са ясни за всички.
4. Учителят посочва важните правила за него (дори ако правилата не са измислени по време на преговорите).
5. След пробата на всички правила всички подписват договора, включително преподаватели и учители.
6. Поставете листа на стената, за да могат всички по всяко време да виждат договора.

Рефлексия върху резултатите от упражнението:

1. Въпроси към децата: Какво се случи? Кой се чувстваше добре и кой не? Как бихте се почувствали, ако някой не спазваше правилата? Какво бихте направили, ако някой не спазва правилата?

Съвети за преподавателя:

1. Уверете се, че създавате подходяща атмосфера, в която децата да се чувстват комфортно да споделят чувствата си.
2. Идеите идват от децата и групата, децата трябва да възпрепят правилата като собствени идеи.
3. Ориентирайте се към децата, които са твърде тихи, и ги насърчете да участват, ако едно дете изглежда прекалено срамежливо, може би за него е срамно да изрази идеята за насилие.
4. Укрепване на преговорите чрез въпроси като: „Какво е важно за съвместната работа?“, „Как можем да се отнасяме с уважение?“.

Правата на заека⁵

Продължителност: 30 минути

Големина на групата: 6 до 12 деца

Предназначение: Да позволи на децата да разпознават и оценяват важността на правата.

Цели:

- ✓ Да се разсъждава заедно с децата върху идеите за солидатност и уважение към другите.
- ✓ Да се обсъди защитата на правата на децата.

Подготовка на преподавателя:

- ✓ Подгответе стаята за упражнението.
- ✓ Помолете групата да релаксира.
- ✓ Бъдете подготвени за въпроси от страна на децата.

Материали:

- ✓ Хартия
- ✓ Маркер

Инструкции:

1. Помолете децата да седнат на пода в кръг.
2. Уверете се, че на всички им е удобно и имат достатъчно място да се движат.
3. Помолете децата да си представят, че имат домашен любимец – заек, за който да се грижат и да го именуват.
4. Попитайте „Какви са нещата, от които заекът ще се нуждае?“. Те могат да предложат неща като подслон, слама, храна, вода, внимание, любов и т.н.
5. Напишете „Заек“ най-отгоре в лявата колона на таблицата, подобна на тази по-долу и записвайте отговорите на децата в нея.
6. Попитайте „Кой гарантира, че заекът получава всичко, от което има нужда?“ (Записвайте отговорите на децата).
7. Потвърдете нещата, от които заекът се нуждае, за да оцелее и да се развива: храна, вода и подслон.

⁵ <http://wp.stronger-children.eu/Handbook%20for%20Children-BG-final.pdf>

8. След това задайте въпросите: „Ако заекът наистина има нужда от тези неща, за да оцелее, трябва ли да има правото да ги получи? Кой гарантира, че правата на заека са изпълнени?“
9. Напишете „ДЕЦА“ най-отгоре в дясната колона и попитайте децата: „Какви са нещата, от които децата имат нужда, за да се развиват и за да имат щастлив, сигурен и здравословен начин на живот?“
10. Направете списък с отговорите на децата.
11. Попитайте „Кой гарантира, че децата получават всичко, което им е нужно, за да са щастливи, сигурни и здрави?“, „От какво се нуждаят децата, за да бъдат защитени, да оцелеят, да се развиват и да участват в подобни дейности?“, „Щом децата имат нужда от тези неща, трябва ли да имат правото да ги получат?“
12. Попитайте групата дали някога са чували за Конвенцията за правата на детето.

Рефлексия върху резултатите от упражнението:

1. Как се чувствахте по време на упражнението?
2. Какво кара заека да се чувства щастлив и сигурен?
3. Какво кара вас да се чувствате щастливи и сигурни?

Съвети към преподавателя:

1. Уверете се, че създавате подходяща атмосфера, в която децата се чувстват комфортно да споделят чувствата си.
2. Уверете се, че всяко дете има възможността да изрази себе си.
3. Избягвайте задълбочени обяснения за по-малките деца. Така ще изгубите вниманието им, а те няма да са способни да следят тези дълги описания.
4. Освен това може да използвате различни цветове, за да обозначите отделните колони.
5. По-големите деца може да са в състояние да вербализират мислите и чувствата си по-отчетливо, но нека това не е извинение да не се говори изобщо. Използвайте същите принципи с по-малките деца, но се чувствайте свободни да говорите по-задълбочено по проблема.

Тъмен тунел⁶

Продължителност: 30 минути

Големина на групата: до 20 деца

Цели:

- ✓ Да се движим със завързани очи.
- ✓ Да се разсъждава върху чувствата.
- ✓ Да се създава благоприятна атмосфера.

Компетентности, които упражнението цели да развие:

- ✓ Умение да се доверяваш.
- ✓ Умение да се разсъждава.
- ✓ Умение да говориш за себе си.

Подготовка на преподавателя:

Подгответе стаята за упражнението, като осигурите свободно пространство.

Материали: не са необходими.

Инструкции:

- ✓ Децата трябва да се изправят в редица с отворени крака на метър един от друг.
- ✓ Последното е застанало на коленете си със затворени очи.
- ✓ Кажете му, че е влак, който трябва да мине през много тъмен тунел.
- ✓ Децата дават указания (ляво, дясно, център) и трябва да покажат на влака как да стигне до изхода (под краката им).
- ✓ Когато той излезе от „тунела“, трябва да застане на мястото на последния от редицата.
- ✓ Дайте 10 минути, в които децата да говорят за себе си.

⁶ <http://wp.stronger-children.eu/Handbook%20for%20Children-BG-final.pdf>

Рефлексия върху резултатите от упражнението:

1. Как се чувстввахте по време на упражнението?
2. Лесно ли беше да се движите със завързани очи? Ако не, защо?
3. Как се почувстввахте преминавайки през много тъмен тунел?
4. Чувстввахте ли се сигурни с групата? Чувстввахте ли се комфортно?

Съвети към преподавателя:

Уверете се, че създавате подходяща атмосфера, в която децата се чувстват комфортно да споделят чувствата си относно доверието.

2.2.1.2 Казуси за обсъждане

Предлаганите казуси са на базата на реални ситуации от практиката на Сдружение „Малки стъпки“. Те са примерни. Всеки учител или специалист може да създаде собствени казуси, които да използва при обсъждането на темите за насилието и тормоза.

Казус 1

Мартин е на 13 години, нов ученик в класа. Преди това е бил в училище, където съучениците му често са се оплаквали от поведението му. Мартин е физически по-слаб и по-нисък от останалите в класа. След постъпването в новото училище Мартин споделя с родителите си и класния си ръководител, че четирима момчета от класа умишлено го провокират, като използват прякор, който е много неприятен за Мартин. Използването на прякора става на висок глас в междучасията, пред останалите ученици и по време на учебните часове. По време на часовете се стига до момента, когато прякорът е казан с нисък глас, но Мартин го чува, става и напуска класната стая.

Въпроси за обсъждане:

1. Как се е почувстввал Мартин от поведението на съучениците си?
2. Какво мислите за поведението на момчетата, използващи прякора?
3. Бихте ли определили поведението на момчетата като тормоз?
4. Какво бихте направили вие на мястото на Мартин?
5. Какво ще помогне на Мартин да се справи със ситуацията?

Казус 2

Мария е ученичка в трети клас. Има отлични оценки, занимава се и с художествена гимнастика, ходи на състезания, има спечелени медали. В класа на Мария има момче Иван, което нарушава дисциплината, а когато има конфликт с друго дете, си позволява и да удря. При ситуация, в която Иван удря приятелка на Мария, Мария се опитва да помогне на приятелката си и също е ударена от Иван. След тази случка Иван започва често да се кара с Мария, да ѝ хвърля чантата, да заплашва, че ще повика баща си, който също да набие Мария. В междучасията Иван не позволява на останалите деца да играят с Мария, като и тях заплашва с баща си. Мария е силно притеснена, започнала е да седи сама в класната стая, за да избегне неприятности. Мария е споделила с родителите си, че не иска повече да остава в това училище.

Въпроси за обсъждане

1. Как се е почувствала Мария?
2. Какво мислите за поведението на Иван?
3. Към кого би могла да се обърне Мария за подкрепа?
4. Какво бихте направили на мястото на Мария?
5. Бихте ли подкрепили Иван, за да промени поведението си? Ако да, по какъв начин?

Казус 3

Иво е ученик в девети клас. Малко по-пълен е от останалите си съученици. Когато е изпитван устно, започва да заеква от притеснение. Част от съучениците му се подиграват, когато заекването започне. Иво дълго търпи подигравките и не споделя на никого за случващото се, до момента когато и той избухва по време на часа, за да се защити. На въпрос на учителя какво се случва, Иво споделя, че освен подигравките, момчетата са му вземали джобните пари за деня и са го заплашвали, че ако не им ги даде ще го пребият от бой. Натрупала се е сума от около 50 лева, която е присвоена от другите ученици. След приключване на учебните занимания, съучениците на Иво отиват до дома му, за да му търсят сметка защо ги е издал.

1. Как се чувства Иво в ситуацията?
2. Какво мислите за поведението на съучениците?
3. Какво бихте направили на мястото на Иво?
4. Какво ще помогне на Иво да се справи със ситуацията?

2.2.1.3 Добри практики и техники

В проведените фокус групи с педагози от училища и детски градини се откриха три добри практики и техники за противодействие на насилието и тормоза в училище, които дават добри резултати от прилагането им в различните детски заведения и училища.

Връстници обучават връстници

Методът „Връстници обучават връстници“ е процес, при който предварително обучени и мотивирани млади хора се ангажират с провеждането на неформални или организирани образователни дейности с връстниците си. Обучението на връстници може да се осъществи в малки групи или чрез индивидуални контакти и в най-различни общности като класна, извънкласна или извънучилищна дейност. Примери за дейности, където може да се прави обучение на връстници са:

- часове на класа или други часове от учебната програма;
- организирани извънкласни занимания с ученици, като се използват интерактивни техники (напр. кръжоци, клубове по интереси, зелени училища и др.).

Предимствата за използване на метода са свързани с особеностите и характеристиките на възрастовото развитие, като в определени периоди значението на групата и приятелската среда взема предимство над влиянието на семейството и другите значими възрастни в обкръжението на детето. Връстниците се превръщат във важен социализиращ фактор, с чиято помощ можеш да се подготвиш за света на възрастните. Послание, получено от човек със сходна на твоята възраст, по-рядко се приема като морализаторско и осъдително.

Проектно-базиран метод на работа

Проектно-базираният метод на работа позволява ясно разписване на цели, задачи, отговорности и индикатори за проследяване на напредък. Педагозите споделят мнение, че приложението му е ценно и по отношение на включването на родителите. Проектно-базираният модел на работа позволява фокусиране към конкретика на задачи и усвояване на нови знания и умения. Разнообразието от форми за представяне на информация – под формата на презентации, дискусии в малки групи, игри и проекти позволява лесното усвояване на информация, както от децата, така и от възрастните.

На [www.priobshti.se](http://priobshti.se) (посочения по-долу адрес на виртуалния център за приобщаващо образование) може да откриете повече информация за приложенията на метода:

<http://priobshti.se/article/strategii-v-pomosht-na-prepodavaneto/kakvo-predstavlyava-proektno-baziranoto-obuchenie>

2.2.2. За учители и непедagogически персонал

2.2.2.1 Игри за екип

Тук са описани игри за екип, които могат да се използват в училище и детската градина за подобряване на взаимодействието на екипите. Игрите са подбрани от открити (свободни) източници в интернет.

„Рисуване под диктовка“

Разделете екипа си на двойки и помолете всяка двойка да седне на пода, като партньорите опрат гърбовете си един в друг. Дайте на единия от двойката рисунка, изобразяваща някаква форма, а на втория – молив и лист хартия.

Помолете човека, държащ рисунката на формата да даде вербални инструкции на партньора си как да я нарисова, без да казва каква всъщност е тя. След като приключите упражнението, помолете всяка двойка да сравни оригиналната форма с направената рисунка и помислете върху следните въпроси:

1. Колко добре първият човек описа формата?
2. Колко добре вторият човек интерпретира инструкциите?
3. Имаше ли някакви проблеми при изпращането и получаването на информацията?

„Кой съм на партито?“

Това е забавно упражнение, подходящо за средно големи и големи екипи. На листчета напишете различни типове личности (механик, олимпийски шампион, професор, служител в ресторант за бързо хранене, филмова звезда и др.) и ги залепете като етикети на гърбовете на служителите си. Всеки един от тях трябва да може да вижда етикетите на колегите си, но не и собствения си.

Сега, един по един членовете на Вашия екип трябва да започнат да разпознават какъв етикет е поставен на гърба им, като за целта задават въпроси на колегите си. Примерни въпроси: „Мъж ли съм?“, „Забавен човек ли съм?“ и др.

„Минно поле“

Това е чудесно упражнение, за което ще Ви е нужна голяма стая или пространство на открито. Създайте „минно поле“, като използвате столове, кутии и други предмети, които да играят ролята на препятствия. Не забравяйте да оставите достатъчно пространство между обектите, за да може между тях спокойно да минава един човек.

След това, разделете екипа си на двойки. Внимавайте на какъв принцип ги разпределяте. Това упражнение е чудесен начин да работите върху взаимоотношенията между Вашите служителите и затова в случая е добра идея да направите разпределението по двойки, като изберете хора, които имат проблеми с доверието помежду си.

Завържете очите на единия човек – той ще трябва да преминава през „минното поле“ без да говори. Помолете партньора му да остане извън минното поле и да му дава вербални указания, с които да заобикаля препятствията и в крайна сметка да премине през цялото поле.

Преди за започнете, дайте на партньорите няколко минути, през които да се разберат как ще комуникират помежду си. Уверете се, че добре сте внушили на групата колко е важно да избягват внимателно препятствията и какво се случва, ако преминаващият през минното поле се сблъска с препятствие – например, той ще трябва да започне играта отново.

„Победител или губещ“

Време: 5-6 мин.

Брой участници: 2 или повече

Материали: не са необходими.

Правила: Партньор А споделя с партньор Б нещо негативно, което му се е случило. Може да е лично или свързано с работата, но трябва да е истина. След това, партньор Б обсъжда същото отново, но с фокус върху позитивното в ситуацията. Партньор Б помага за осмислянето на лошата случка. След това се сменят ролите.

„В търсене на приключения“

Време: повече от 1 час

Брой участници: 2 или повече малки групи

Материали: химикали и хартия

Правила: Разделете групата на 2 или повече отбора. Направете списък със смешни неща, които трябва да направят, например: селфи с непознат, снимка на сграда или предмет от офиса и др. Дайте списъка на всеки отбор и им поставете краен срок за изпълнението му. Който е най-бърз в изпълнението на всички задачи, печели предизвикателството!

„Изпуснатото яйце“

Време: 1 – 2 часа

Брой участници: 2 или няколко малки групи

Материали: офис предмети и няколко сурови яйца

Правила: Всички участници се разпределят в групи от 3-5 души. Всяка група получава едно сурово яйце. Всички офис предмети поставете в кутия. Участниците имат 15-30 минути, за да ги използват и да създадат нещо, с чиято помощ ще предпазят яйцето от счупване, когато падне. Какви предмети да използвате: тиксо, сламки, химикали, пластмасови предмети, вестници, гума и др. Когато времето свърши, всеки пуска яйцето от 2 или 3-тия етаж на сградата /ако има, ако не – по стълбите/ и вижте кои яйца ще издържат на апокалипсиса.

„Истина и Лъжа“

Подходяща за: малки до средни групи

Време: 10-15 минути

Материали: не са необходими.

Участниците сядат в кръг с лице един към друг. Всеки от участниците казва 3 истини за себе си и 1 лъжа. Лъжата трябва да звучи реалистично. Избират се други играчи, които да познават кое е „истина“ и кое „лъжа“.

Тази игра е лесна, приятна, „разчупваща леда“ и позволяваща на участниците да научат интересни и полезни неща за колегите си.

„Игра с картинки“

Подходяща за: малки до средни групи

Време: 30 минути

Материали: картинки, нарязани на парчета, хартия, моливи или флумастери

Принтирайте картина, която да е произведение на изкуство, образ на герой или нещо друго, което е добре познато за всички. Нарежете я на квадратчета за всеки участник. Инструктирайте всеки участник да създаде реплика на неговото/нейното парче, което трябва да е 5 пъти по-голямо от оригинала. След като репликите са създадени, оставете участниците да работят заедно, събирайки парчетата от големия пъзел в едно.

Тази игра установява връзка между парчетата от пъзела и хората в работна среда, като акцентира върху това, че всяка малка част е от значение за голямата картина и целия процес. Изключително полезна и интересна игра за тимбилдинг, благодарение на която се работи върху комуникационните умения на всеки и намирането на решение във всяка ситуация.

„Седмицата в комикс“

Определете място, на което да разкажете седмицата на екипа в комикс – в кратки илюстрации и текстчета пресъздавайте забавни, запомнящи се и ключови ситуации в училището/детската градина. Нека всеки да добавя своите впечатления, а накрая на седмицата може да съберете всички истории в една и да ги снимате като спомен.

Създаването на комикс, а пък бил той и като за игра в училището/детската градина, изисква много екипна работа и съгласуване на силните и слаби страни на всеки участник. Докато някои от създателите на Вашия комикс ще бъдат добри в рисуването, то други биха допринесли с пресъздаването на историята и диалозите. По този начин всеки би бил полезен по най-добрия начин.

2.2.2. Казуси за обсъждане

Предлаганите казуси са на базата на реални ситуации от практиката на Сдружение „Малки стъпки“. Те са примерни. Всеки учител или специалист може да създаде собствени казуси, които да използва при обсъждането на темите за насилието и тормоза. Казусите могат да се използват в рамките на вътрешните обучения по теми, свързани с противодействието на насилието и тормоза.

Казус 1

Петър е в пети клас. Справя се добре с учебния материал, има приятели от класа. Малко преди края на първия срок, поведението на Петър се променя. Детето става подтиснато, в спор с по-малък ученик си позволява да му удари шамар. Петър става по-затворен и към приятелите си, предпочита да остава сам. Оценките му също се понижават. Класният ръководител вика детето на разговор и след известно колебание Петър споделя, че вкъщи баща му го бие и обижда.

1. Какво следва да направи класният ръководител, след като е получил информацията, че детето е бито от баща си?
2. Кой има право да получи информацията?
3. Как може да бъде подкрепен Петър, за да се справи със ситуацията?

Казус 2

Петя е в седми клас. Обича да рисува. Посещава и допълнителни курсове, за да развива дарбата си. В едно от междучасията учителят по рисуване среща Петя в коридора и предлага тя да го посети в кабинета му, за да получи обратна връзка за направената от него в час рисунка. Петя се отзовава на поканата. В кабинета учителят започва да прави комплименти, както за уменията на детето, така и за външният му вид. Учителят докосва детето по различни интимни части. Петя е много изненадана и объркана от поведението на учителя.

1. Как се е почувствала Петя?
2. Петя ще сподели ли на някой за случилото се в училище? Ако да, с кого?
3. Ако във Вашето училище има подобна ситуация, какви действия ще предприемете?

Казус 3

По време на междучасие, две деца започват спор помежду си, който бързо прераства в бой. Член на непедagogическия персонал става свидетел. Възрастният прави устна бележка на децата да прекратят боя, но те не спират. Едно от децата, отправя обидни думи спрямо възрастния. Той приближава децата, издърпва ухото на детето, след което му удря и шамар.

1. Как се е почувствало детето, на което е ударен шамар?
2. Как определяте постъпката на човека от помощния персонал?
3. Какво следва да се предприеме в тази ситуация – спрямо възрастния и спрямо детето?

2.3. Дейности по интервенция

2.3.1. За прекратяване на ситуацията на тормоз

Дейности по интервенция за прекратяване на ситуацията на тормоз

Съгласно изискванията на Механизъм за противодействие на тормоза и насилието в институциите в системата на предучилищното и училищното образование, при наблюдавана ситуация на тормоз, първо тя трябва да бъде прекратена. Ситуацията може да включва всякакъв вид тормоз, който има физическа проява – физически, психически или сексуален. При това е възможно в ситуацията да съществува непосредствена заплаха за живота, здравето или телесния интегритет на някои от участниците, при такъв случай е разрешено използването на физическа сила. Тъй като използването на физическа сила от страна на служител на училището/детската градина е особена ситуация, тук ще я разгледаме специално.

Използването на физическа сила следва да се случва през ясно разписани правила на институцията. Липсата на такива правила поставя в риск възрастния, който използва силата (риск да превиши необходимия минимум и да упражни физическо насилие), и децата, по отношение на които се прилага. Тези правила следва да станат част от правилника за дейността на институцията.

В структурата на тези правила (правилник) следва да намерят място:

- целите на физическата намеса;
- определение за това какво е и какво не е физическа намеса (или казано по-друг начин кога физическата намеса се превръща във физическо насилие);
- кой може да осъществява физическа намеса (например, дали родителите имат право на физическа намеса или дали необучен член на персонала, който няма преки функции по отношение на децата има такова право);
- какви са условията, при които се извършва физическа намеса;
- какви са формите (на ниво поведение и действия) на физическа намеса;
- как се документира и докладва всяка форма на физическа намеса;
- как се комуникира с родителите всяка физическа намеса.

В Приложение 10 сме предоставили училищен правилник за използване на физическа сила в училища в Северна Ирландия.

Когато е възможно, ситуацията се прекратява без използване на физическа сила – само с думи.

2.3.2. Дейности по докладване/информиране

2.3.2.1. Вътрешноучилищни

Всяка ситуация на насилие или тормоз следва да се докладва към лицата, които имат отношение към противодействието на насилието и тормоза. Формата на докладване (устна или писмена) се решава от съответното учебно или детско заведение.

Задължително при всички нива на тормоз и в ситуации на насилие се уведомяват класен ръководител и директор (или упълномощено от директора лице).

Освен тях, при ситуации на тормоз от второ и трето ниво се уведомяват председател на координационния съвет за противодействие на насилието и тормоза и училищен психолог/педагогически съветник (ако има такъв специалист).

Всяка ситуация на тормоз от второ и трето ниво се описва в Дневник на случаите на тормоз. За ситуации от трето ниво се изготвя отделен писмен доклад до органите за закрила на детето.

Всяка форма на физическа намеса се документира и докладва към директора.

Всяка ситуация на насилие върху дете се документира писмено и се уведомяват органите по закрила на детето.

В края на учебната година Координационният съвет за противодействие на насилието и тормоза анализира докладите и предлага на директора на училището/детската градина мерки при необходимост.

2.3.2.2. Към родители

Всяка ситуация на насилие и/или тормоз се обсъжда с родителите на децата, които са участници в нея. В изключителни случаи, ако има риск, че информирането на родителя може да доведе до вредни за детето последици (напр. детето съобщава, че е жертва на домашно насилие), родител може да не бъде информиран, но в такъв случай задължително се информират писмено органите по закрила на детето. Преценка за това дали да бъде информиран родителя в такава ситуация се прави от директора на училището/детската градина, след консултации с класен ръководител/учител в група, председател на координационния съвет и училищен психолог/педагогически съветник (ако има).

Информация към родителя се подава до един час от времето, в което се е случило събитието (насилие, тормоз или физическо въздействие).

2.3.2.3. Към външни институции и служби

За да се улесни решението на училището/детската градина кога и как да докладват към външни служби, по-долу предлагаме алгоритъм, включващ поредица от въпроси, организирани през функциите „АКО ДА...ТО... АКО НЕ ...ТО...“. Това не е задължителен или единствен начин за определяне кога и как да се докладва към външни служби, но смятаме, че може да е полезен.

АЛГОРИТЪМ

за определяне на вида на събитието и документа,
по който се действа

Необходимо условие за стартиране на алгоритъма: налице е пострадал човек – дете, ученик, член на персонала или има материални щети.

1. *Какви са обстоятелствата, при които има пострадал ученик или член на персонала – педагогически и непедагогически или има нанесени сериозни материални щети?*

АКО е налице някое от следните обстоятелства: престъпление, пътно-транспортно произшествие, авария, злополука, природно бедствие, терористични действия и други извънредни обстоятелства,

ТО се действа по Заповед на Министъра на образованието за инциденти.

Срок за докладване към РУО – 1 час (устен доклад).

След докладването премини към т.2

АКО НЕ, премини към т.2

2. *Има ли умисъл в действията, довели до ситуация, в която да има пострадало дете, ученик или член на персонала?*

АКО ДА, премини към т.3.

АКО НЕ, не е необходимо да се докладва извън училището/детската градина.

3. *Кой е извършителят на деянието, при което има пострадал ученик или член на персонала?*

АКО е пълнолетно лице,

ТО става въпрос за НАСИЛИЕ и се използва последователността от действия, посочени в блок-схема за реакция на насилие.

Срок за докладване към ОЗД и РУО до 24 часа (писмен доклад).

АКО е непълнолетно лице,

ТО става въпрос за категория ТОРМОЗ и се използва блок схема за реакция при тормоз.

Срок за докладване към РУО (когато се уведомява ОЗД) до 24 часа – по преценка за второ ниво на тормоз и задължително при трето ниво на тормоз (писмен доклад).

Забележка: Препоръчително е решението за докладване при второ ниво на тормоз да мине през преценка на ресурсите на училището/детската градина да даде отговор на ситуацията. Ако ресурсите са достатъчни, не е нужно да се докладва. Ако – не, докладва се с цел да се мобилизират допълнителни ресурси.

Приложения

Политика

за превенция и интервенция на насилието и тормоза

Въведение

(име на детското/учебното заведение) е институция в системата на предучилищното и училищното образование, в която се отглеждат, възпитават, социализират и обучават деца от ... до-годишна възраст.

Политиката за превенция и интервенция на насилието и тормоза отразява разбирането на педагогическия и непедагогическия персонал на ... (име на детското/учебното заведение), че всички форми на насилие и тормоз над деца са неприемливи. Всички родители и външни партньори се запознават и ангажират с тази политика.

По същество тази политика е набор от стандарти, които определят основните ни принципи, организация, етични норми и правила на поведение, комуникация и партньорство, които гарантират, че ние полагаме всички усилия да не допуснем в работата си условия за каквато и да е форма на насилие, експлоатация или negliжиране на дете, както и тормоз между децата.

Чрез нашата политика за превенция и интервенция на насилието и тормоза, ние изразяваме своето убеждение, че е необходимо да се предприемат мерки за закрила на децата от хора, които биха потърсили възможности за спечелване на доверието им и осигуряване на достъп до деца чрез дейността на (име на детското/учебното заведение). Вероятността служителите, родители или партньори да извършат актове на злоупотреба/насилие спрямо деца се възприема сериозно от нас, като сме отгадени на идеята съвместно със семействата да работим за тяхното предотвратяване.

Цели на политиката

- ✓ Да създаде позитивна култура и климат на взаимоотношенията в (име на детското/учебното заведение).
- ✓ Да повиши осведомеността и ангажираността на всички участници в общността на нашата/ето детска градина/училище, че насилието е неприемливо и недопустимо.
- ✓ Да разработи система за превенция, която създава условия за работа с групата/класа и включва децата/учениците в образователни дейности, семинари, работилници, които да ги запознават с различните форми на насилие и тормоз, да възпитават уважение и толерантност към различията, да развиват чувствителност към границите на другия, етика на взаимоотношенията, да се разпознава кое поведение е приемливо и кое – не, как да се реагира на неприемливо поведение, др.

- ✓ Да създаде система за интервенция, като разработи и разясни съществуващи правила и процедури, във връзка с всяка проява на насилие и тормоз, вкл. по отношение на идентифициране и сигнализиране.
- ✓ Да създаде система за предоставяне на подкрепа за пострадалите и въвлечените в ситуацията на насилие и тормоз.
- ✓ Да развие устойчива система за изграждане на капацитет у всички участници в образователния процес, под формата на обучителни дейности, механизми за сътрудничество с други, външни за училището/детската градина служби, организации или институции.
- ✓ Да създаде механизми за проследяване на ефективността на дейностите по превенция и интервенция.

Принципи на политиката

- ✓ Позитивна култура и климат, които:
 - приемат различието и многообразието и се базират на принципите на приобщаващото образование;
 - дават възможност за развитие на сигурна среда, в която децата открито споделят и обсъждат различни теми, включително такива, свързани с насилие и тормоз;
 - насърчават взаимоотношения на уважение сред цялата общност.
- ✓ Ефективно лидерство с ясно определени роли и отговорности относно прилагане на политиката.
- ✓ Прилагане на цялостен институционален подход, което означава ангажиране на всички участници в общността на детската градина /училището.
- ✓ Споделено разбиране за насилието и тормоза и последиците от тях върху всички въвлечени.
- ✓ Подкрепа и мотивиране на децата/учениците, техните семейства и служителите за изграждане на позитивни взаимоотношения, в т.ч. информирание, обучение, консултиране, супервизия и изграждане на капацитет за справяне с насилие и тормоз.
- ✓ Въвеждане на образователни стратегии и дейности за превенция, които:
 - развиват емпатия и уважение сред децата;

- ясно разпознават и реагират съответно на агресивно поведение;
- изграждат нулева толерантност към всички форми на насилие.
- ✓ Системност и регулярност при документиране, изясняване и прилагане на мерки и последващи действия в случаи на насилие и тормоз.
- ✓ Координация и последователни усилия от страна на институцията за изграждане на мрежа от взаимовръзки и взаимодействия за изграждане на по-сигурна среда.
- ✓ Партньорство с родителите за постигане на посочените цели и принципи.
- ✓ Периодична (всяка учебна година) оценка и проследяване на ефективността на цялостната политика за превенция и интервенция на насилие и тормоз.

Дефиниции и термини

Политиката за превенция и интервенция на насилието и тормоза е система от отговорности, която (име на детското/учебното заведение) създава, за да гарантира, че служителите, родителите, партньорите и самите деца, със своите дейности, услуги, проекти и програми не вредят на децата, не ги излагат на риск от злоупотреби и че всички опасения по отношение на безопасността на децата в нашата общност са сигнализираны и докладвани на съответните служби по закрила на детето.

Цялостната политика се реализира на ниво училище/детската градина и на ниво клас/група, като на всяко едно от тези нива се осъществяват дейности по превенция и интервенция (реакция).

Превенцията на насилие и тормоз включва комплекс от мерки, които имат за цел ограничаване и/или елиминиране на предпоставките и рисковите фактори, допринасящи за насилието. Превенцията поставя приоритет върху дейности на равнище клас/група, като по този начин се създава пространство за мислене и отработване на агресията чрез говорене, разыграване на ситуации, тяхното обсъждане и съответно осмисляне и развиване на нови умения и модели за ненасилствени отношения и поведение.

Интервенциите включват отговора на институцията при възникнали ситуации на насилие и тормоз. Това са последователни действия и мерки, които целят спиране и разрешаване на възникнала вече ситуация на насилие, тормоз и криза, и се реализират, като отчитат индивидуалните потребности на всяко дете, въввлечено пряко или косвено в ситуацията, като се прилага принципът на най-добрия интерес на детето.

При изготвяне на настоящата политика нашата/нашето детска градина/училище се придържа към използваните в националното законодателство дефиниции и термини, отразени в Закона за закрила на детето и Правилника за прилагането му, според които:

„Насилие“ над дете е всеки акт на физическо, психическо или сексуално насилие, пренебрегване, търговска или друга експлоатация, водеща до действителна или вероятна вреда върху здравето, живота, развитието или достойнството на детето, което може да се осъществява в семейна, училищна и социална среда.

„Физическо насилие“ е причиняване на телесна повреда, включително причиняване на болка или страдание, без разстройство на здравето.

„Психическо насилие“ са всички действия, които могат да имат вредно въздействие върху психичното здраве и развитие на детето, като подценяване, подигравателно отношение, заплахата, дискриминацията, отхвърляне или други форми на отрицателно отношение, както и неспособността на родителя, настойника, попечителя или на лицето, което полага грижи за детето, да осигури подходяща подкрепяща среда.

„Сексуално насилие“ е използването на дете за сексуално задоволяване. Сексуално насилие и злоупотреба над дете според определението на Световна здравна организация е „участието на дете в сексуални действия, които той или тя не разбира напълно и за които не е в състояние да даде информирано съгласие, или за които детето не е подготвено от гледна точка на развитието си и не може да даде съгласие, или които са в нарушение на законите или социалните табу на обществото“.

„Пренебрегване“ е неуспехът на родителя, настойника и попечителя или на лицето, което полага грижи за детето, да осигури развитието на детето в една от следните области: здраве, образование, емоционално развитие, изхранване, осигуряване на дом и безопасност, когато е в състояние да го направи.

Тормозът е специфичен вид насилие сред децата и е сред най-неуловимите форми на агресивно поведение и насилие. Но не всеки акт на насилие е тормоз. Тормозът между връстници е групов феномен. Случаите на тормоз се извършват в групова среда, в присъствието на други връстници и в отсъствието на възрастни.

Тормозът, независимо от това как се упражнява, е много сериозно, оставящо трагични следи действие, защото тормозеният не може да се защити със собствени усилия. Тормозът не спира от само себе си, без външна намеса.

Ключови в разбирането за тормоза са следните характеристики:

- злонамерена проява, която има за цел да нарани или унижи дете;
- извършва се от позиция на силата, като едната страна използва доминиращата си позиция, за да нарани другата физически или психически, да я унижи или изолира;
- повтаря се многократно във времето, а не е еднократен и изолиран акт на насилие.

Обхват на политиката

Тази политика се отнася за служителите на (име на детското/учебното заведение), доброволци и стажанти, както и за нашите партньори и родителите/семействата на децата/учениците.

Под персонал разбираме всички работещи:

- по трудови договори;
- на граждански договори, външни експерти, ръководители на форми и клубове;
- стажанти и доброволци.

Под партньори разбираме:

- всички представители на фирми, институции и организации, които работят на територията на детското/учебното заведение;
- международни партньори;
- гости и посетители;
- медии и техни представители.

Превенция

Оценка и управление на риска

(име на детското/учебното заведение) оценява като възможен риска дете от училището/детската градина да стане жертва на насилие от страна на член на персонала, собствен или друг родител, или на случаен възрастен.

С цел управление на риска са разработени ясни правила, които предписват очакваното поведение на всички членове на персонала и родители, както и на стажанти, доброволци и гости на територията на детската градина/училището, отразени в Етичен кодекс на общността.

(име на детското/учебното заведение) има ясно описани правила за контрол на достъпа до материалната база, помещенията и двора на училището/детската градина, както и правила за достъп до децата, отразени в правилника на (име на детското/учебното заведение).

(име на детското/учебното заведение) има разработени правила за поведение на децата в клас/група, които са отразени в Етичен кодекс на общността.

Набиране и развитие на персонал

Наемането на персонал има за цел да осигури професионалисти, които споделят целите и мисията на *(име на детското/учебното заведение)*, имат компетенции за добро третиране на децата, приемат и се ангажират да закрилят децата от всякакви форми на насилие и тормоз.

Политиката на *(име на детското/учебното заведение)* за наемане на персонал се основава на ясни процедури за подбор, разписани длъжностни характеристики, вътрешна система за развитие, вътрешна система за подкрепа, обучение и супервизия (ако в съответното детско или учебно заведение е предвидена такава), вътрешна система за мониторинг и оценка на качеството.

Всички служители на организацията се наемат чрез подбор, при ясни условия за квалификация, професионален опит и описание на длъжността, която ще заемат.

В набора от задължителни документи при назначаване на работа в *(име на детското/учебното заведение)* се изисква както свидетелство за съдимост, така и собственооръчно подписана декларация, че лицето не е било обект на административни или съдебни разследвания във връзка с насилие върху дете/деца.

Всички служители на *(име на детското/учебното заведение)* получават възможност за регулярно обучение по въпросите на противодействие на насилието и тормоза, а в случай на нужда, супервизия по конкретен случай. При необходимост за супервизия може да се привличат и външни експерти.

Поведенчески етикет/кодекс на поведение

(име на детското/учебното заведение) е организация, която в активностите на своите персонал, родители и деца, следва правилата на доброто отношение, спазване на правата и достойнството на хората.

Служителите на *(име на детското/учебното заведение)* основават своето поведение към децата, помежду си, спрямо семействата и всички партньори, на следните принципи и ценности:

- ✓ Приемане и уважение на индивидуалността, достойнството и самоопределението на всеки човек.
- ✓ Поставяне на най-добрия интерес на детето като водещ.
- ✓ Конфиденциалност, която разбираме като използване на придобитата информация по професионален път, само за професионални цели.
- ✓ Опора на силните страни и ресурсите на хората.

- ✓ Неосъждане на хората, с които работим и уважение към личната им история.
- ✓ Индивидуализиране на работата и поставяне на интересите на децата в центъра.
- ✓ Овластяване и участие на децата и семействата в дейностите за тяхна подкрепа, развитие, защита и закрила.

Тези принципи и ценности са залегнали в Етичния кодекс за поведение на общността в *(име на детското/учебното заведение)*. Етичният кодекс е задължителен за спазване от всички служители на *(име на детското/учебното заведение)*, стажанти и доброволци.

Всеки служител при постъпване на работа е запознат и се ангажира да спазва Етичния кодекс за поведение на *(име на детското/учебното заведение)*.

Всеки родител е запознат с Етичния кодекс за поведение на *(име на детското/учебното заведение)* при записване на детето в градината/училището.

Всяко дете се запознава по подходящ начин с Етичния кодекс за поведение на *(име на детското/учебното заведение)* от класния ръководител/учителя в група.

Всеки служител има ангажимент да докладва за нарушение на разписаните в Етичния кодекс норми и ценности на поведение.

Интервенция (процедури за регистриране, докладване и взаимодействие)

(име на детското/учебното заведение) има ясно разписани процедури за регистриране, докладване и взаимодействие при случаи на насилие върху дете, тормоз и инциденти. В процедурите е определена поредността на действията, отговорните за тях лица от персонала на училището/детската градина и сроковете за предприемане на съответното действие. Процедурите, които *(име на детското/учебното заведение)* използва са за случаи на:

- насилие от възрастен върху дете;
- тормоз между деца;
- агресивно поведение на дете към член на персонала на училището/детската градина или друг възрастен;
- необходимост да се иницира работа по случай на дете в риск;
- интервенция на ниво клас/група след ситуация на насилие или тормоз.

Всички процедури са неделима част настоящата политика и от годишния план за работа на Координационния съвет за противодействие на тормоза и насилието на *(име на детското/учебното заведение)*. Те се преглеждат и актуализират при нужда всяка година.

Мониторинг и преразглеждане

Състоянието на въпросите за ситуациите на тормоз и насилие се отразяват всяка година в „Оценка на ситуациите на тормоз в *(име на детското/учебното заведение)*“, която се изработва всяка учебна година и в „Годишен доклад за дейността на Координационен съвет по противодействие на тормоза и насилието в *(име на детското/учебното заведение)*“.

Тази политика ще бъде преразглеждана минимум на всеки три години или, когато възникне необходимост, в документа да бъдат отразени допълнително възникнали обстоятелства.

ПЛАН

за работа на Координационен съвет за противодействие на насилието и тормоза в /име на детското или учебно заведение/

Състав на Координационен съвет в /име на детското или учебно заведение/

за /xxxx-xx/ учебна година:

Председател:

Членове:

(задължително се включват учители, родители и ученици)

Дейности по превенция

Дейности по превенция на равнище училище/детска градина

1. Създаване/актуализиране на етичен кодекс на /име на детското или учебно заведение/

Срок:

Отговаря:

2. Създаване/актуализиране на единни правила на /име на детското или учебно заведение/, които да станат част от Правилника за дейността на училището/детската градина:

2.1. Изработване на правила на поведение и ценности от всеки клас/група;

Срок:

Отговаря:

2.2. Обобщаване на правилата на ниво училище/детска градина.

Срок:

Отговаря:

2.3. Внасяне на промени в Правилника за дейността на училището/детската градина.

Срок:

Отговаря: Директор

3. Запознаване на цялата образователна общност с определението, проявлението и последиците от насилието и тормоза, процедурите за докладване и реакция.

3.1. Запознаване на персонала на училището/детската градина на общо събрание.

Срок:

Отговаря:

3.2. Запознаване на родителите на тематични родителски срещи.

Срок:

Отговаря: класни ръководители/учители в група

4. Подобряване на системата от дежурства с оглед недопускане на насилие и тормоз.

Срок:

Отговаря: Директор

5. Повишаване квалификацията на педагогическия персонал – реализиране на специализирани обучения за превенция и справяне с насилието и тормоза (конкретна тема).

Срок:

Отговаря: Директор

6. Създаване на информационна справка (приложение 3) към Плана за наличните ресурси в общността – съществуващи услуги и програми за превенция и противодействие на насилието и тормоза в училището/детската градина.

Срок:

Отговаря: Председател на Координационния съвет

7. Оценка на ситуацията на тормоз и насилие в училището/детската градина.

Срок:

Отговаря: Председател на Координационния съвет

Дейностите по превенция на ниво клас/група:

1. Създаване правила за поведение на класа/групата – съвместно от учениците/децата в група и класния ръководител/учител в група.

Срок:

Отговаря: класен ръководител/учител в група

2. Правилата се оформят по разбираем за децата начин и се поставят на видно място в класа/групата.

Срок:

Отговаря: класен ръководител/учител в група

3. Обучителни дейности и работа с класовете/групите, в които водеща роля има учителите, на тема:

1. Правата на децата и отговорностите, които те създават по отношение на околните.
2. Ценностите – какво са, какви могат да бъдат, как се проявяват в поведението, как се прилагат в ежедневието?
3. Какво представляват насилието и тормозът, разпознаваме ли ги, как можем и на кого да съобщаваме за случаи на насилие и тормоз?
4. Какви са преживяванията на извършителя, последователите, потърпевшия и наблюдателите?
5. Как се чувстваме, когато видим прояви на насилие и тормоз, и какво правим? Какво можем да направим?

Срок:

Отговаря: класни ръководители/учители в група, членове на Координационния съвет от родителите

4. Провеждане на конкурс за детска рисунка на тема „Добрите хора в този свят“.

Срок:

Отговаря: класен ръководител/учител в група, членове на Координационния съвет от родителите

Дейности по интервенция

Дейности по интервенция на ниво училище/детска градина

1. Водене на дневник със случаи по форма (приложение 4).

Срок:

Отговаря: председател на Координационния съвет

2. При тежък инцидент или при повторна ситуация на тормоз се изпълняват стъпките, описани в Процедура за реакция при прояви на тормоз (Приложение 5).

Срок: при необходимост

Отговаря:

3. При насилие на дете срещу член на екипа на училището/детската градина се изпълняват стъпките, описани в Процедура за действие при агресия на дете срещу възрастен (Приложение 6).

Срок: при необходимост

Отговаря:

4. При насилие на възрастен (в това число член на персонала на училището/детската градина, родител на детето или пък родител на друго дете или външен за общността възрастен) срещу дете се изпълняват стъпките, описани в процедура за действие при насилие върху дете (Приложение 7).

Срок: при необходимост

Отговаря:

5. При решение на Координационния съвет за инициране на работа по случай, включително насочване на случая към други служби, се изпълняват стъпките, описани в Процедура за инициране на работа по случай и насочване на случая към други служби (Приложение 8).

Срок: при необходимост

Отговаря:

Дейности по интервенция на ниво клас/група

1. В случай на тормоз между децата или насилие над член на персонала от страна на дете интервенция на ниво клас/група се реализира според възможностите, описани в Подходи при интервенция след ситуация на тормоз на ниво клас (Приложение 9).

Информационна справка за наличните ресурси в общността

Съществуващи услуги и програми за превенция и противодействие
на насилието и тормоза в училището

№	Местонахождение	Телефон, e-mail	Услуга	Лице за контакт	Забележка
1.			Център за социална рехабилитация и интеграция		Безплатна / платена, друга информация
2.			Дневен център за деца/младежи с увреждания		
3.			Център за обществена подкрепа		
4.			Център за психологическо консултиране и подкрепа и/или други служби и услуги в общността		

Дневник със случаи

Дата	Клас	Участници	Вид тормоз	Ниво	Какво е предприето	Погпис на служителя

Указания за водене на дневник със случаи:

1. В Дневника със случаи се вписват само ситуациите, съответстващи на второ и трето ниво на тормоз, съгласно Приложение 1 на Механизъм за противодействие на тормоза и насилието в институциите в системата на предучилищното и училищното образование.
2. В Дневника вписването се прави от учителя, който е станал свидетел на случката, или от класния ръководител, ако няма възрастен свидетел.
3. Задължително се правят вписвания във всяка една колона.
4. Анализ на вписаните ситуации се прави от Координационния съвет. На база на анализа Координационният съвет дава становище и насочва детето към допълнителна подкрепа за дете в риск.
5. Дневникът се съхранява от посочения в заповед на директора учител. Достъп до него имат: директора на училището; членовете на Координационния съвет; педагозите при вписване на случаи; експерти от РУО, МОН и ДАЗД при проверка.

Процедура за реакция при прояви на тормоз между деца/ученици⁷

1. Стартиране на процедурата: при наблюдавана ситуация на тормоз или при съобщена ситуация на тормоз.

1.1. При наблюдавана ситуация на тормоз незабавно се прекратява ситуацията. В случай на физически тормоз децата трябва да бъдат разделени и да се прекрати физическият контакт между тях незабавно. Когато има опасност за живота на детето, може да се използва разумна физическа сила под формата на избутване, издърпване, задържане на място.

Не трябва веднага да се разпитва за случилото се, да се обсъждат причините за насилието или да се изяснява ситуацията. Това може да се случи на по-късен етап. Важното е учителят ясно да обяви пред всички, че това е насилие и то е недопустимо поведение. В този момент не е добре да се разпитва за подробности и детето, което е потърпевшо, особено в присъствието на детето, което е упражнило насилието/тормоза, и на други деца, защото това може да урони неговото достойнство. Фокусът на интервенцията трябва да бъде насочен към децата-свидетели на насилието, към средата, а не към активните участници и потърпевшите в ситуацията на насилие.

Когато става въпрос за първа проява, която не е тежка по отношение на нанесената вреда, може да се приложи подходът за възстановяване на щетата или да се наложи друга предварително съгласувана мярка.

До 1 час се уведомява директора на училището/детската градина.

1.2. При съобщена ситуация на тормоз до 1 час от научаването следва устно да се уведоми директора на училището/детската градина.

2. Директорът на училището/детската градина, заедно с докладващия учител правят преценка на ситуацията и решават дали има тормоз и от кое ниво е.

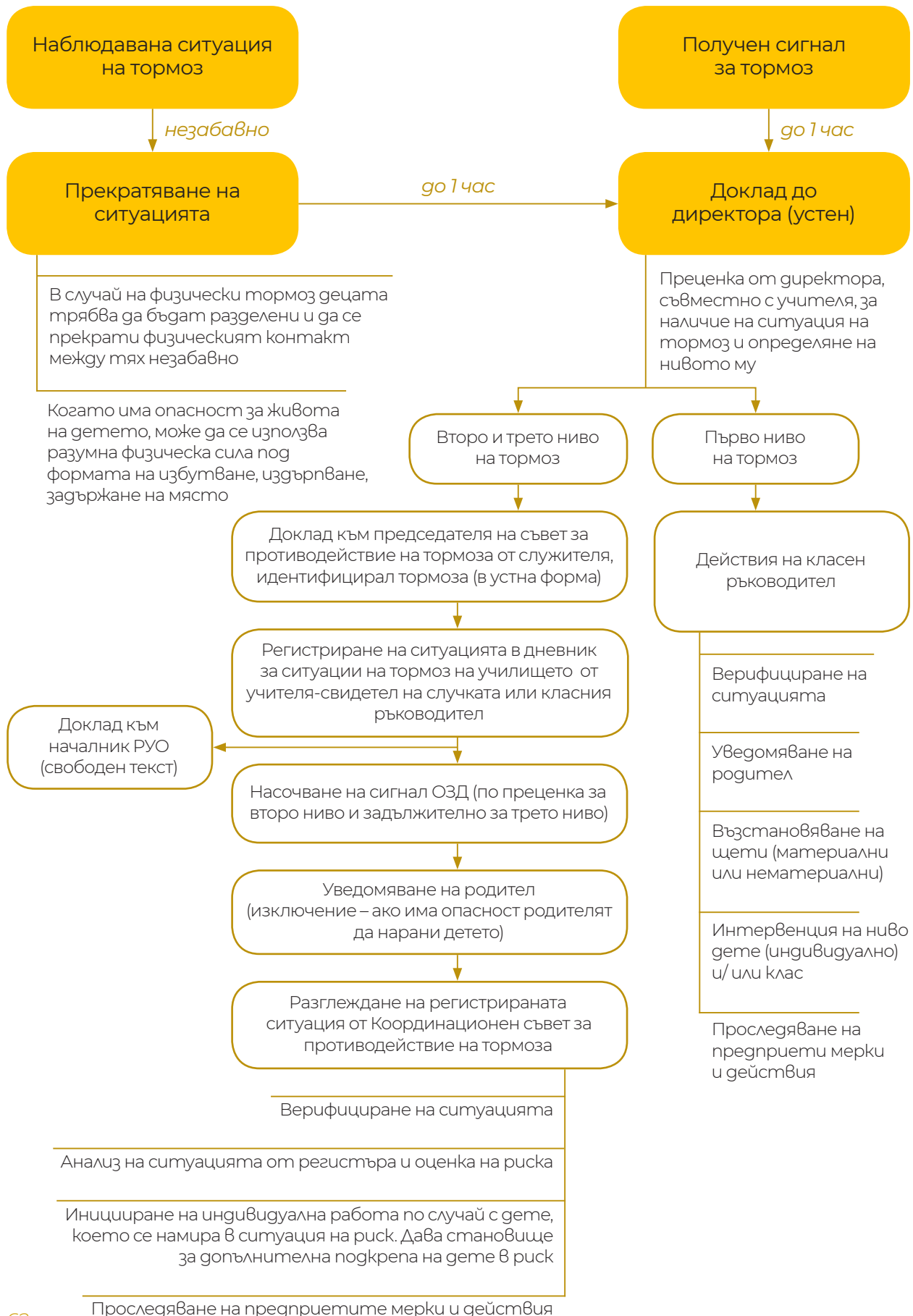
3. При първо ниво на тормоз класният ръководител/учителят в група предприема педагогически мерки за интервенция.

- На първо място се уведомяват родителите на участвалите в ситуацията деца.

⁷ Грънчаров Д., Симова В. (2017) „Сборник с процедури по „Наредба Приобщаващо образование“ за училища и детски градини“ 2017 <http://wp.flgr.bg/wp-content/uploads/2017/02/sbornik-proceduri-po-priobshtavashto.pdf> или <http://priobshti.se/sites/default/files/uploads/pictures/sbornik-proceduri-po-priobshtavashto.pdf>

- Използва се подходът „Възстановяване на щетата“ в следните стъпки:
 - ✓ като първа стъпка учителят изслушва детето. Не е желателно детето да се изслушва съвместно с потърпевшото дете;
 - ✓ ключов момент във възстановяването на щетата е, че учителят разговаря с детето, а детето само предлага как ще поправи грешката си, с което отново ще се възстанови нарушената ценност. С това негово предложение трябва да се съгласи и детето, което е потърпевш от тормоза. Този процес се медиира от ангажирания в случая учител;
 - ✓ след изясняване на ситуацията и постигане на договореност, учителят за определен период от време проследява поведението на децата и дава обратна връзка. Учителят може да потърси съдействие и от другите учители, които също да наблюдават поведението на децата и да реагират своевременно;
 - ✓ при преценка детето може да бъде насочено към услуги в общността.
 - Предприема се педагогическа интервенция на ниво клас.
 - Проследява се ефектът от предприетите мерки и действия.
4. При второ и трето ниво на тормоз се докладва случилото се на председателя на координационния съвет за противодействие на насилието и тормоза в училището/детската градина и се правят следните стъпки:
- Ситуацията се вписва в Дневник на случаи от учителя, който е бил свидетел, или от класния ръководител.
 - Подготвя се доклад до РУО (в свободен текст) и до Дирекция „Социално подпомагане“, Отдел „Закрила на детето“ (също в свободен текст) като докладването в ОЗД е задължително за трето ниво на тормоз и е по преценка за второ ниво.
 - Уведомяват се родителите на децата, участвали в ситуацията (изключение се прави, ако има опасност родителя да нарани детето си, но този факт изрично се описва в доклада до ОЗД).
 - До три работни дни ситуацията се разглежда от Координационния съвет за противодействие на тормоза, който прави анализ на ситуацията и оценка на риска и при нужда иницира работа по случай (Приложение 8).

Блок схема за реакция при прояви на тормоз

Процедура за действие при агресивна проява на дете срещу възрастен

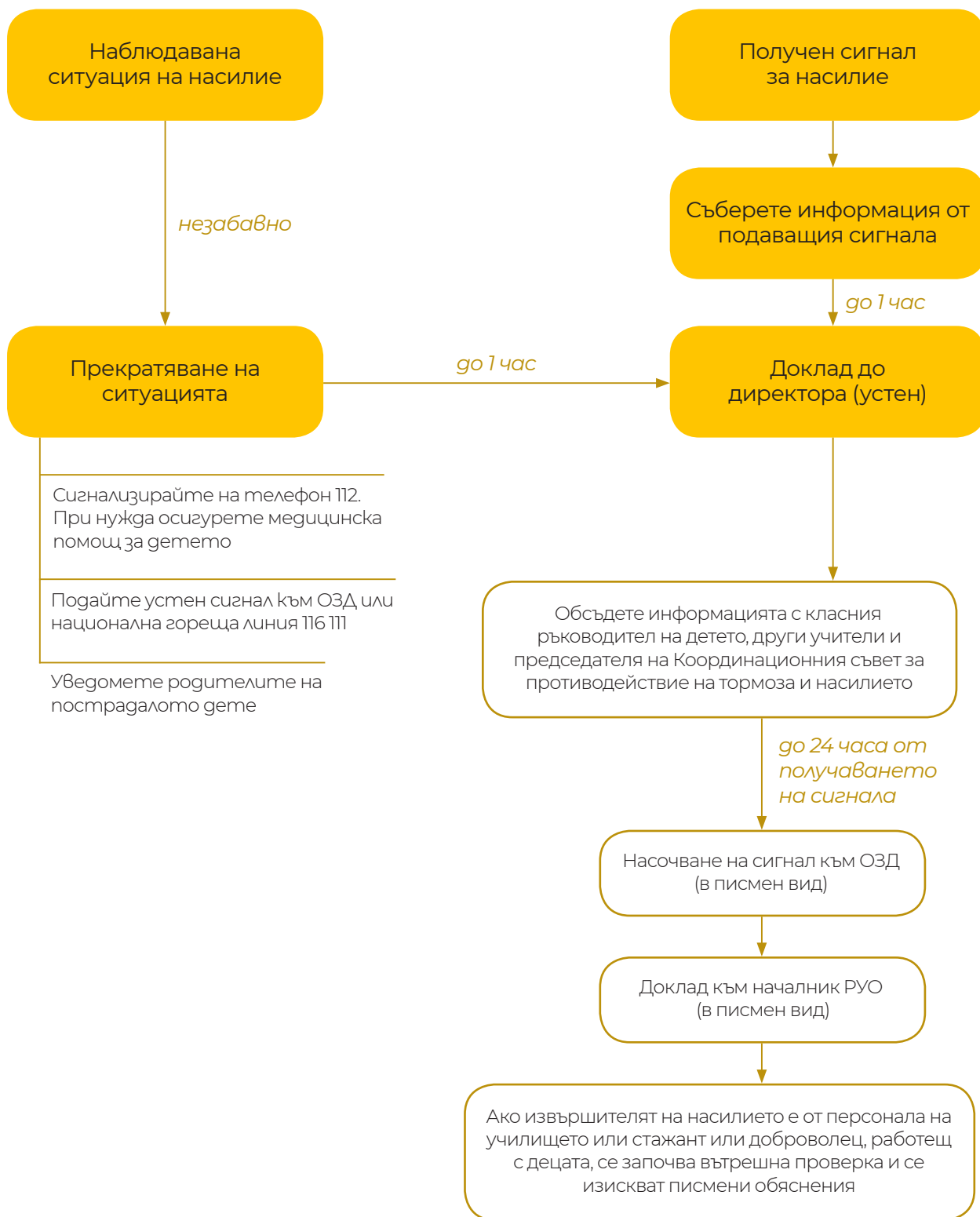
1. Незабавно прекратяване на действието от възрастен, който е в близост до мястото на извършеното.
2. Оказване на помощ, в случай че има пострадал/пострадали.
3. Отделяне на детето с оглед възстановяване на сигурността. Отделянето на детето може да бъде временно до успокояването му, осъществява се психологическо консултиране/кризисна интервенция.
 - 3.1. Ако училището/детската градина не разполага с подготвен специалист – психолог, за осъществяване на психологическо консултиране/кризисна интервенция се търсят външни ресурси.
4. Уведомяват се родителите на детето.
5. Изясняване на ситуацията и причините, довели до нея. За целта се провежда разговор с детето. Препоръчително е този разговор да не е непосредствено след събитието. Разговорът задължително се провежда от психолог. Психологът дава становище след оценката на проблема и поведението на детето, с цел вземане на решение за последствията от педагогическия съвет.
6. Училището/детската градина организира провеждане на педагогически съвет за вземане на решение за последващи действия. Обсъждат се възможни действия и се прави план за работа с детето.

Процедура за действие при насилие от възрастен върху дете⁸

1. Стартиране на процедурата: при наблюдавана или докладвана ситуация на насилие от страна на възрастен върху дете. Тази процедура се стартира независимо дали възрастният е родител или близък на детето, член на педагогическия или непедагогическия персонал на училището, гост на училището, стажант или доброволец, който работи с децата, работник, който изпълнява временни дейности в училището, или случаен възрастен.
2. При наблюдавана ситуация на насилие, тя следва да бъде прекратена незабавно. За целта подайте сигнал към спешен телефон 112. При нужда осигурете медицинска помощ на пострадалото дете до пристигането на спешните екипи.
3. Уведомете родителите на пострадалото дете. (Ако родителят е насилникът, тази стъпка не е задължителна).
4. При докладвана ситуация на насилие съберете максимално възможната информация от докладващия.
5. До 1 час от събитието, свързано с насилието или научаването за насилие, докладвайте до директора на училището/детската градина.
6. Обсъдете събраната информация с класния ръководител/учителя в група на детето, други учители и председателя на Координационния съвет за противодействие на тормоза и насилието.
7. До 24 часа от събитието, свързано с насилието или научаването за насилие, следва да се подготвят писмен сигнал до ОЗД и писмен доклад до Началник на РУО.
8. Ако извършителят на насилието е от персонала на училището/детската градина или стажант или доброволец, работник с децата, се започва вътрешна проверка и се изискват писмени обяснения.

⁸ Грънчаров Д., Симова В. (2017) „Сборник с процедури по „Наредба Приобщаващо образование“ за училища и детски градини“ 2017 <http://wp.flgr.bg/wp-content/uploads/2017/02/sbornik-proceduri-po-priobshtavashto.pdf> или <http://priobshti.se/sites/default/files/uploads/pictures/sbornik-proceduri-po-priobshtavashto.pdf>

Блок схема за реагиране при насилие/съмнение за насилие над дете

Процедура за инициране на работа по случай и насочване на случая към други служби

Стартиране на процедурата: при вписана ситуация на тормоз от второ или трето ниво.

1. Верифициране на ситуацията – нужно е да се разбере не толкова какво се е случило (като факти), а как са се чувствали участниците в нея. Емоционалното състояние дава обяснението на това, което се е случило.
2. Анализ на ситуацията и оценка на риска – нужно е да се прецени дали съществува вероятност едно и също дете да изпадне в една и съща ситуация, в същата или в разменена роля, напр. дали детето, което е проявило агресия в една ситуация, ще прояви същата агресия в друга или пък ще бъде жертва на агресия. Прави се преценка и на това колко голяма е тази вероятност.
3. При рискови фактори, които са извън възможностите за въздействие от страна на училището/детската градина, може да се вземе решение за насочване на детето към допълнителна подкрепа и да се уведоми Отдел „Закрила на детето“ за дете в риск.
4. При рискови фактори, които могат да се управляват от училището/детската градина, в сътрудничество с родителите, но и необходимост от услуги, които училището не може да предложи, родителите се насочват към подходящи услуги в общността, описани в Приложение 3.

Подходи при интервенция на ниво клас/група след ситуация на тормоз

- Обсъждане между учениците/децата и класния ръководител/учител в група с цел изясняване на възникнал проблем, влиянието върху всички участници и свидетели, последици, както и възможните решения.
- Съвместни действия между класен ръководител или учител и психолог/педагогически съветник и включване на външни специалисти.
- Може да се организират допълнителни занятия с целия клас/група с подкрепата на психолога или педагогическия съветник. За целта би могъл да се покани и външен за училището/детската градина специалист.
- Използване на посредник при разрешаване на конфликта.
- Провеждане на тематична родителска среща.

Разумното въздействие / прилагане на мерки за безопасност⁹

Обосновка

Наша отговорност е да осигурим сигурна и безопасна среда за цялата училищна общност (ученици и персонал) и да насърчаваме доброто поведение.

Правилникът и нашите процедури за разумно въздействие / мерки за безопасност са изготвени в помощ на целия училищен и помощен персонал. Този правилник и процедурите са разработени съгласно следните документи:

Духовна грижа в училищата: Насърчаване на позитивно поведение (2001);

Духовна грижа в училищата – Защита на детето: Правила за поведение на персонала (1999/10);

Документ на Министерството на образованието „За разработване на образец правилник в училищата по отношение на приложението на разумно въздействие“, август 2002;

Периодично издание на Министерството на образованието за Северна Ирландия 1999/99.

Периодично издание на Министерството на образованието 2003/13 „Социални грижи и защита на учениците“.

Законова рамка

Този правилник е формулиран в съответствие със следните закони и разпоредби:

- Правила за децата (Северна Ирландия) 1995 – задължение за осигуряване на защита; отговорности за защита на детето; изпълняване на отговорностите;
- Правила за образованието (Северна Ирландия) 1998 (част II, член 4(1));
- Закон за човешките права 1998 – Членове 3 и 5 от Европейската конвенция за човешките права;
- Правила за безопасността на работното място (Северна Ирландия) 1978;
- Правила за образованието (Северна Ирландия) 2003.

⁹ <http://wp.stronger-children.eu/Handbook%20for%20Children-BG-final.pdf>

Цели

Училищният правилник и приложенията към него имат за основа следните цели:

- ✓ Да създадат безопасна учебна среда за младите хора и възрастните.
- ✓ Да пазят всеки член на училищната общност от увреждания.
- ✓ Да предпазят всички ученици от всяка форма на физическа интервенция, която е ненужна, неправилна, прекомерна или вредна.
- ✓ Да развият и приложат указания за персонала (преподавателския и помощния), така че да са наясно с условията, при които могат да употребят разумни силови мерки, за да възпират учениците, и как могат да се прилагат такива мерки.

Определение за „разумно въздействие“

Правилата за образованието (Северна Ирландия) 1998 (част II, член 4(1) гласят:

Членовете на персонала на субсидираните училища могат – и това касае всеки ученик в училището – да използват такава сила, доколкото това е разумно предвид обстоятелствата, с цел да попречат на ученика да извърши (или да продължи да прави) която и да е от следните постъпки:

- да прави нарушения;
- да нанася вреди или щети на хората или тяхното имущество (включително и на самия себе си);
- да се проявява в ущърб на поддържането на реда и дисциплината в училището или сред неговите ученици, независимо дали тези прояви възникват през учебен час или по друго време.

На основата на тази законова рамка настоящото определение за „разумно въздействие“ е:

Минималните усилия, необходими за възпирането на ученика от това да нарани физически себе си или другите около него или сериозно да повреди дадено имущество, но употребени по начин, който да запази достойнството на всички засегнати.

Трябва да се вземат предвид също:

- Планираната намеса, при която персоналет прилага, в случай на нужда, предварително планирани средства, базирани на оценка на риска и предишни подобни случаи.
- Спешните случаи или непланираната употреба на сила/намеса, което става в отговор на непредвидени случаи, напр. сбивания между ученици.

Приложения

Превантивни средства

Това училище активно подкрепя средствата за развитие на позитивно поведение, като по този начин намалява нуждата от употреба на каквито и да е форми на физическа интервенция, освен при спешни случаи.

Превантивните средства за неподходящо поведение са подробно разгледани в Правилника за контролиране на поведението на нашето училище в частта за предотвратяването на конфликти, конфронтация или агресия.

Оценка на риска

Оценката на риска е средство за предотвратяване на риска от ненужно ескалиране на инциденти. Обичайната практика показва, че отделни ученици или група ученици са склонни към тревожни и дори тежки прояви.

За да може персоналът правилно да планира действията си, оценката на риска трябва да се прилага само спрямо такива ученици, които представляват някакъв риск.

Оценката на риска да се разглежда от две страни:

- оценка на риска за средата;
- оценка на риска за отделния индивид.

Роли и отговорности

Разумно въздействие / мерките за безопасност могат да се прилагат от всеки член на колектива, който е упълномощен от Директора по закон да контролира или ръководи учениците, напр. учителите, помощник-учителите, възпитателите.

Процедури

На членовете на колектива може да се наложи да решат да се намесят, като използват разумно въздействие, и по този начин да попаднат в опасна ситуация или да се отдръпнат и да оставят колегите си или учениците да се изправят срещу евентуална заплаха. При такива решения винаги има елемент на лична преценка. Все пак, може да се очаква от член на колектива да поеме известен риск, когато е налице някаква опасност и неговата намеса има изгледи да окаже ефект. Персоналът обаче не бива да се излага на опасност, когато се касае само за спасяване на имуществото.

Разумно въздействие / мерки за безопасност могат да се използват от учителите и други упълномощени лица в района на училището и навсякъде другаде, където имат правомощия, напр. контролиране на учениците при качване и слизане от автобус или

други планирани извънучилищни дейности като спортни мероприятия или учебни екскурзии.

Разумната сила трябва да се упражнява само в спешни случаи и да се прилага като крайна мярка, когато всички останали средства за контрол на поведението са изчерпани и в случай че:

- Действието е необходимо при самозащита или защото има явен риск от нараняване на друг ученик или човек;
- Развива се опасност от нараняване на друг ученик или човек, или сериозна повреда на имущество;
- Ученикът се държи по начин, с който нарушава реда и дисциплината.

Форми на разумно въздействие

Когато другите средства за контрол на поведението не вършат работа, персоналет трябва да изпрати за помощ някой надежден ученик и да окаже минимален натиск в зависимост от възрастта, пола, физическата сила, размера, медицинското състояние или всяка друга специална потребност на ученика. Това трябва да се прави по начин, който запазва достойнството и уважението към всички засегнати. Във всички случаи трябва да се подхожда със спокоен и премерен тон. Трябва да се постъпва правилно спрямо всеки отделен ученик и според действащите разпоредби на училището, като винаги се прилага следната процедура:

- казвате на ученика да спре с неподходящото поведение;
- молите ученика да се държи както трябва, като ясно изразявате какво се очаква от него;
- казвате на ученика, че ще последва физическа намеса, ако продължава да се държне-подходящо;
- намесвате се по умерен начин.

Ако учителят, помощник-учителят или възпитателят се почувства застрашен, трябва да потърси помощ от най-близкия член на колектива.

Различните форми на разумно въздействие зависят от индивидуалните обстоятелства и могат да включват:

- разделяне на ученици, които се бият или имат намерение да се сбият;
- препречване на пътя на някой ученик;
- задържане за якето или чантата;
- техники за измъкване (напр. когато ученик хване здраво член на персонала);

- водене на ученик за ръката;
- отвеждане на ученик чрез хващане отзад за лактите;

Мерки за безопасност

Когато се използва разумно въздействие, физическа намеса, задържане, мерки за безопасност, винаги трябва да се имат предвид здравето и безопасността на ученика.

Физическата намеса трябва да се ограничава до минимална употреба на сила, необходима за разрешаване на проблема и успокояване на ученика.

Ограничения за употребата на сила

Законът строго забранява употребата на сила, която представлява телесно наказание.

Употребата на сила за наказание или за умишлено причиняване на болка, нараняване или унижение противоречи на нашия Правилник за защита на детето. Персоналът не трябва никога да действа по начин, от който основателно може да се очаква, че ще причини нараняване, напр. чрез:

- задържане за врата;
- прилагане на хватка, с която може да се затрудни дишането;
- ритане, шамари, удари с юмрук или какъвто и да е предмет;
- извиване на ставите;
- спъване;
- хващане или дърпане на косата;
- задържане на ученика с лице към земята.

Персоналът също трябва да избягва да пипа или хваща учениците, по начин, който може да се сметне за непристоен.

Отчетност

Всички случаи, свързани с употребата на разумно въздействие, трябва да се водят на отчет. Училището (Директорът) съставя точни и навременни доклади за всички инциденти.

Веднага след инцидента съответният член на персонала трябва да уведоми дирек-

тора или по-старши член на персонала и да внесе писмен доклад.

Председателят на Училищното настоятелство и директорът разглеждат всяка година вписванията в книгата за инциденти. Докладите за инцидентите се съхраняват до датата на 21-вия рожден ден на детето. В случай че младежът е над 18 години при напускане на училището, докладите трябва да се съхраняват 3 години от датата на напускане. Трябва да се осигури конфиденциалност и правото на младежа на личен живот.

Гледната точка на ученика също трябва да се запише, по възможност още на същия ден.

Уведомяване на родителите

Родителите/настойниците трябва се уведомят възможно най-бързо и да им бъде разяснен случаят (с преводач, ако е необходимо). Това също трябва да бъде записано.

Всяко оплакване от родител се разглежда в съответствие с Правилника (процедурата) за оплаквания на училището, която е разгледана по-долу.

Оплаквания

Ако в училището има инцидент, свързан с употребата на разумно въздействие / задържане от учител, се прилагат определени процедури. Това включва уведомяване на родителя/настойника, както е указано по-горе.

Всички последващи оплаквания срещу член на персонала се разглеждат според училищния Правилник (процедури) за оплаквания и в съответствие с Циркуляр 1999/10, Духовна грижа в училищата – Защита на детето.

Служители, които на свой ред са претърпели физическо насилие или нападение, се подкрепят, доколкото е уместно, в своите действия срещу нападателите.

Употребата на разумно въздействие се препоръчва само при изключителни обстоятелства или при спешни случаи, когато ученикът е в невъзможност да упражни самоконтрол и поведението му представлява заплаха за околните и за самия него. Членовете на персонала не трябва да се намесват самостоятелно при инциденти, ако съществува риск да се наранят или да застрашат живота си.

Кой кой е в системата за закрила и подкрепа на детето в България

Това приложение цели да даде общ поглед на различните структури за закрила на детето и онези, които предлагат ресурси за подкрепа, като опише техните структури и функции, така че педагогическият и непедагогическият персонал на училищата и детските градини да имат по-пълна представа какво могат да очакват, когато подадат сигнал, обърнат се за подкрепа или насочат родители и дете към тях.

Описани са онези служби и структури, към които е най-вероятно да се обърнат училището и детската градина. Тук, например, няма да откриете описание на функциите на Министерството на външните работи, макар и то да има своите задължения при закрила на детето.

Държавна агенция за закрила на детето

Държавната агенция за закрила на детето е създадена на основание Закона за закрила на детето с постановление №226/10.10.2000 г. на Министерския съвет и започва своята дейност на 01.01.2001 г. Агенцията е единственият специализиран орган на Министерския съвет за ръководство, координиране и контрол за осъществяване на държавната политика по дейности за закрила на детето в Република България.

Какво прави?

Разработва и координира единна държавна политика за закрила на детето.

Разработва и контролира изпълнението на национални и регионални програми за осъществяване закрилата на детето.

Организира проверки за спазване правата на детето от всички държавни, общински и частни училища, детски градини и ясли, обслужващи звена, лечебни заведения, дирекции „Социално подпомагане“ към Агенцията за социално подпомагане (АСП) и на юридически лица с нестопанска цел, работещи в сферата за закрила на детето, и при нарушаване на правата председателят на ДАЗД издава задължителни предписания.

Извършва наблюдение и контрол на специализираните институции за отглеждане на деца, относно спазването на правата на детето и председателят на ДАЗД дава задължителни предписания.

Разработва критерии и стандарти за социални услуги за деца по прилагането на мерките за: съдействие, подпомагане и услуги в семейна среда; настаняване в семейство на роднини или близки; настаняване в приемно семейство; настаняване в специализирана институция.

Разработва и дава методически указания на Отделите за закрила на детето в Дирекциите „Социално подпомагане“ към АСП.

Структури за контрол на правата на детето

Териториални отдели на Главна дирекция „Контрол по правата на детето“:

Отдел „Мониторинг и контрол – западен“ – за областите София-град, Софийска, Благоевград, Перник, Кюстендил, Враца, Видин, Монтана и Плевен

Адрес: гр. София 1051, ул. „Триадица“ 2 Тел.: 02/933 90 35, 02/933 90 39 Тел./факс: 02/933 90 44
Изнесено работно място: Адрес: гр. Враца 3000, ул. „Стоян Заимов“ 2, ет. 4, стая 14 Тел./факс: 092/66 65 25

Отдел „Мониторинг и контрол – южен“ – за областите Пловдив, Пазарджик, Хасково, Кърджали, Смолян, Бургас, Стара Загора, Сливен и Ямбол

Адрес: гр. Бургас 8000, ул. „Княз Ал. Батенберг“ 8 А Тел./факс: 056/82 71 53 Изнесено работно място: Адрес: гр. Пловдив 4000, пл. „Никола Мушанов“ 1, стая 122 и 134 Тел./факс: 032/64 97 98

Отдел „Мониторинг и контрол – северен“ – за областите Русе, Велико Търново, Габрово, Ловеч, Търговище, Варна, Шумен, Добрич, Разград и Силистра

Адрес: гр. Русе 7000, пл. „Свобода“ 6, стая 502 Тел./факс: 082/82 69 72 Изнесено работно място: Адрес: гр. Варна 9000, бул. „Цар Освободител“ 76 Г, стая 515 Тел./факс: 052/64 24 25

Какво може да се случи, ако се подаде сигнал към ДАЗД или нейните териториални структури?

По силата на Механизъм за взаимодействие при дете, жертва на насилие, в риск от насилие и при кризисни ситуации, ДАЗД ще започне проверка за нарушаване на правата на детето и в същото време ще предаде сигнала към местния Отдел за закрила на детето, който да започне проверка. Ако установи нарушени права на детето, председателят на ДАЗД издава задължително предписание.

Ако сигналът е за нарушени права на дете, без детето да е жертва на насилие или в риск от насилие, ДАЗД ще започне проверка. Ако са установи нарушени права на детето, председателят на ДАЗД издава задължително предписание.

Ако сигналът е свързан със специализирана институция, резидентна услуга или услуга в общността, ДАЗД ще започне проверка. Ако установи нарушени права на детето, председателят на ДАЗД издава задължително предписание.

В кои случаи е подходящо да се подаде сигнал към ДАЗД?

- При дете, жертва на насилие или в риск от насилие, през национален телефон 116 111. Експертите на телефона ще помогнат на подаващия сигнала да се ориентира по-добре в обстановката и да предприеме следващите стъпки.
- При отказ на местните структури за закрила на детето да се ангажират със случай на нарушени права на детето. Местните структури, които ДАЗД може да контролира са Отдели „Закрила на детето“, Дирекции „Социално подпомагане“, кметове и кметски администрации, Регионални управления по образованието, държавни, общински и частни училища и детски градини, лечебни заведения и неправителствени организации, които работят с деца.

- При нарушаване на правата на детето в институции за отглеждане на деца, центрове за настаняване от семеен тип, кризисен център, център за работа с деца на улицата, приемни семейства, социални услуги за деца, като Центрове за обществена подкрепа, Центрове за социална рехабилитация и интеграция, Дневни центрове, Центрове за ранна интервенция и други.

Агенция за социално подпомагане

Агенцията за социално подпомагане /АСП/ е пряко ангажирана в мерките по закрила на детето през своите териториални структури. Съгласно сайта на АСП „Закрила на детето“ е система от законодателни, административни и други мерки за гарантиране правата на всяко дете. Агенцията за социално подпомагане реализира дейности и мерки в сферата на защита правата и интересите на децата, като създава подкрепяща среда и условия за насърчване на социалното включване, без оглед на пол, религия, възраст, увреждане и/или други дискриминационни елементи. По отношение на децата, които са в зависима позиция спрямо възрастните, тъй като се нуждаят от техните грижи, закрила, обич и сигурност, нормативната уредба гарантира правата им на закрила срещу въвличане в дейности, неблагоприятни за тяхното физическо, психическо, нравствено и образователно развитие. Израстването на децата в благоприятна и спокойна среда, гарантирането на техните права ще допринесе за пълноценното им личностно развитие и израстване, за формиране на морални качества и ценности.

Агенцията за социално подпомагане има в централната си структура Дирекция „Закрила на детето“, а в териториалните си структури Отдели „Закрила на детето“ към местните дирекции „Социално подпомагане“.

Опростената структура за закрила на детето изглежда така:

Дирекция „Социално подпомагане“, Отдел „Закрила на детето“

Функции на Дирекция „Социално подпомагане“ /ДСП/, Отдел „Закрила на детето“ /ОЗД/ по Закона за закрила на детето:

1. Осъществява текущата практическа дейност по закрила на детето в общината и прави предложения до Общинския съвет за общинска програма за закрила на детето.
2. Определя и провежда конкретни мерки по закрилата на децата и контролира изпълнението им.
3. Извършва проверки по жалби и сигнали за нарушаване правата на децата и дава задължителни предписания за отстраняването им при условия и по ред, определени с правилника за прилагане на закона.
4. Дава съвети и консултации по отглеждането и възпитанието на децата.
5. Предоставя информация за предлаганите услуги и оказва съдействие и помощ на семействата и родителите на нуждаещите се деца.
8. Подпомага професионалната ориентация и квалификация на децата в риск, включително на тези, които са завършили средното си образование след навършване на пълнолетие.
10. Сигнализира при нужда полицията, прокуратурата и съда, които са длъжни да предприемат незабавни действия за защита на децата.
11. Организира незабавна помощ на деца, изпаднали в бедствена ситуация, включително и в случаите по чл. 41 след изтичане на 48-часовата полицейска закрила.
12. Прави предложения за назначаване на настоянически съвети и попечители.
13. Проучва кандидатите за осиновители от страната и дава писмено заключение за годността им да осиновят дете; дава мнение в случаите, предвидени в Семейния кодекс; организира консултации и обучение на кандидат-осиновители и осиновители и осигурява наблюдение на детето в следосиновителния период, за срок две години от датата на осиновяването.
14. Предявява искове за лишаване или ограничаване на родителски права в интерес на детето или встъпва като страна във вече заведени производства.
15. В случаите по чл.15, ал.6, изготвя писмени доклади и становища, като преди представянето на искация орган с доклада се запознават родителите, настояниците, попечителите или другите лица, които полагат грижи за детето, както и детето, навършило 14 години, ако това не би навредило на неговия интерес.

Списък с координати на ДСП:

<http://asp.government.bg/bg/kontakti/teritorialni-strukturi>

Какво може да се случи, ако се подаде сигнал към ДСП – ОЗД?

Описани са действията, които са задължителни за ОЗД, съгласно Методика за управление на случай на дете в риск от отдел „Закрила на детето“, утвърдена от председателя на ДАЗД и изпълнителния директор на АСП – 2010 г.

1. Сигналят може да постъпи в ДСП/ОЗД по различни начини:

- писмено /по поща или донесен на ръка в ДСП;
- устно /лично или по телефона/;
- чрез активно набирание на информация от социален работник от ОЗД – от пресата, телевизия, по време на извършване на анкети и др.

Сигналят се приема от социален работник на ОЗД, записва се на формуляр по образец и се предоставя на началник ОЗД в деня на постъпването му.

2. Началникът на ОЗД определя социален работник от Отдела, който извършва проверка по сигнала.

3. Дирекция „Социално подпомагане“ – отдел „Закрила на детето“ предприема спешни мерки за всяко дете, при което има висок риск за живота и здравето му.

4. В случаите, когато безопасността на детето не може да бъде осигурена, социалният работник може да поиска съдействие от полицията. Специализираните органи на МВР могат да предоставят полицейска закрила на дете.

5. Оценка на риска. Социалният работник извършва първоначална оценка на събраната информация, която завършва със заключения и някои от следните констатации и предложения:

- Не е констатиран риск за детето и не е необходимо да се открива случай за него. Събраната по време на проверката на сигнала информация /сигнала, писма, документи, протоколи, доклад и др./ се съхранява под формата на преписка и се приключва.
- Има риск за детето, но водеща на управлението на случая е друга ДСП. В зависимост от конкретния случай по преценка на водещия социален работник, събраната информация се препраща на водещата на управлението на случая ДСП, при координиране работата между двете дирекции, случаят временно се преустановява след мотивирано становище на социалния работник до промяна на обстоятелствата или се затваря.
- В случаите на установена необходимост от предприемане на мерки по превенция на риска, семейството и детето получават направление за ползване на услуги без да е необходимо отваряне на случай.
- Има риск за детето и е необходимо откриване на случай.

6. Социалният работник, водещ случая, е отговорен за изготвянето на План за действие, който е съобразен с потребностите на детето и мобилизира формалните и неформални ресурси на общността за задоволяването им. Планът за действие съдържа два основни компонента – план за работа с детето и план за работа със семейството му.

Водещият случая социален работник сформира екип за изготвяне на плана, в който включва партньорите по случая, детето /в зависимост от възрастта и степента му на развитие, но задължително ако е над 10 години/ и семейството, когато това е в интерес на детето.

Оценката на случая и Планът за действие трябва да бъдат изготвени в рамките на четири седмици.

7. Социалният работник, водещ случая, отговаря за изпълнението на Плана за действие, като координира, наблюдава и контролира изпълнението на дейностите и прилага мерки за закрила.

Водещият случая социален работник координира и осигурява изпълнението на дейностите в Плана за действие, чрез прилагане на мерки за закрила, партньорство с други институции и организации, в това число и детската градина или училището, които детето посещава, и директна работа с детето и семейството.

Разказано на език без професионални изрази, когато в Отдел „Закрила на детето“ постъпи сигнал за дете в риск, се прави оценка на риска и, ако е необходимо, се осигурява физическата безопасност на детето, в това число и с временно извеждане от семейството. Освен това оценката на риска приключва с четири възможни констатации, които накратко са:

- няма риск, не е нужно да се прави нищо;
- има нисък риск и е нужна превенция. В такъв случай е достатъчно семейството да ползва услуги в общността;
- има риск, но детето живее на територията на друга Дирекция „Социално подпомагане“ и документите се изпращат там;
- има риск и се открива случай.

В Методиката няма забрана тази информация да се изисква от училището или детската градина, за да може да се работи с детето. Освен това, ако оценката е, че се открива случай, е добре училището/детската градина да поиска негов представител да участва в екипа за детето.

ВАЖНО: Когато има открит случай в ОЗД, НЕ е необходимо да се инициира работа по случай и в училището/детската градина. Достатъчно е представител на институцията да участва в екипа за детето, формиран от социален работник от ОЗД.

В кои случаи е подходящо да се подаде сигнал към ДСП – ОЗД?

- При всички случаи на дете в риск, по смисъла на Закона за закрила на детето (съгласно чл.7 от Закона за закрила на детето). Кои са тези случаи?
 - ✓ Дете, чиито родители са починали, неизвестни, лишени от родителски права или чиито родителски права са ограничени, или детето е останало без тяхната грижа.
 - ✓ Дете, което е жертва на злоупотреба, насилие, експлоатация или всякакво друго нехуманно или унижително отношение или наказание, в или извън семейството му.
 - ✓ Дете, за което съществува опасност от увреждане на неговото физическо, психическо, нравствено, интелектуално и социално развитие.
 - ✓ Дете, за което съществува риск от отпадане от училище, или което е отпаднало от училище.

ВАЖНО: В случай на дете, за което съществува риск от отпадане от училище или което е отпаднало от училище, **НЕ** се подава отделен сигнал към ОЗД. Сигналят се подава в информационната система на Механизъм за съвместна работа на институциите по обхващане и включване в образователната система на деца и ученици в задължителна предучилищна и училищна възраст.

- В ситуации на тормоз от второ ниво – по преценка на училището или детската градина и от трето ниво – задължително.

Социални услуги в общността

Социалните услуги в общността са силен ресурс за подкрепа на детето и семейството. Те са многообразни, но за нуждите на доклада са разгледани: Център за обществена подкрепа (ЦОП), Център за социална рехабилитация и интеграция (ЦСРИ), Център за настаняване от семеен тип (ЦНСТ) и Кризисен център (КЦ). Това са социалните услуги, в чиито методики са предвидени дейности по подкрепа на деца, жертви на насилие и/или тормоз. ЦНСТ е услуга, която може да се използва за осъществяване на мярка по полицейска закрила. Също и за отглеждане на дете, което поради различни причини е извън семейна среда и което не е настанено в приемно семейство. КЦ е услуга, която може да се ползва за осъществяване на мярка по полицейска закрила и/или мярка за закрила на детето по Закона за закрила на детето в рамките на 3 до 6 месеца. ЦОП и ЦСРИ са социални услуги, които предлагат подкрепа за деца и семейства, в това число и на деца, жертви на насилие и/или тормоз.

Център за обществена подкрепа (ЦОП) е форма на социална услуга, в който се извършват дейности, свързани с превенция на изоставянето, превенция на насилието, отпадане от училище, деинституционализация и реинтеграция на деца, обучение в умения за самостоятелен живот и социална интеграция на деца от резидентна грижа.

В центъра се извършват: социално и психологическо консултиране на деца и семейства в риск; оценяване на родителски капацитет; посредничество в случаи на родителско отчуждение и конфликт при развод/раздяла; оценяване и обучение на бъдещи приемни родители и осиновители; консултиране и подкрепа на деца с поведенчески проблеми; реализиране на социални програми за деца и семейства в риск.

Услугата Център за социална рехабилитация и интеграция (ЦСРИ) цели подкрепа на индивидуалното развитие, поддържане и придобиване на нови способности и самостоятелност на лица с различни вид и степен на увреждане, както и подкрепа на лица от различни рискови групи, чрез целенасочени дейности за интеграция и превенция на социалното изключване. Услугата включва разнообразни консултативни, терапевтични и рехабилитационни дейности, насочени към създаване, поддържане и разширяване на социалните умения, както и обучение за водене на самостоятелен начин на живот.

Център за настаняване от семеен тип (ЦНСТ) е социална услуга от резидентен тип, която предоставя жизнена среда за пълноценното израстване и развитие на деца, лишени от родителска грижа, за които към момента на настаняване в него, са изчерпани възможностите за връщане в биологичното семейство, настаняване при близки и роднини или приемно семейство.

В ЦНСТ се създава среда, която е близка до семейната, при която децата получават необходимата им индивидуализирана грижа и подкрепа за личностно съзряване и изграждане на умения за самостоятелен и независим живот. Организирането на живота и услугите в него са насочени към създаването на условия и нагласи на децата за равнопоставено участие в живота на местната общност.

Кризисен център (КЦ) е комплекс от социални услуги за деца и лица, пострадали от насилие, трафик или друга форма на експлоатация, които се предоставят за срок до 6 месеца и са насочени към оказване на индивидуална подкрепа, задоволяване на ежедневните потребности и правно консултиране на потребителите или социално-психологическа помощ, когато се налага незабавна намеса, включително чрез мобилни екипи за кризисна интервенция.

Нормативно дейността на социалните услуги е описана в ЗСП, ППЗСП и методиките на услугите.

Информационните потоци от и към социалните услуги са нормативно определени, като са задължителни с отдел „Закрила на детето“, доставчик на социалната услуга, при резидентните услуги КЦ и ЦНСТ – с училище/детска градина и с МВР.

ОБЩА ЛОГИКА НА ЗАКРИЛА НА ДЕТЕТО

Закрила на детето и подкрепа за детето в ситуации на насилие и/или тормоз, независимо от мястото, на което се е случило, се случва след като фактът на насилие и/или тормоз стане известен на орган по закрила на детето. Органите по закрила на детето са определени от Закона за закрила на детето и са председателят на Държавната агенция за закрила на детето и администрацията, която го подпомага при осъществяване на неговите правомощия; дирекции „Социално подпомагане“; Министерството на труда и социалната политика; Министерството на вътрешните работи, Министерството на образованието и науката; Министерството на правосъдието; Министерството на външните работи; Министерството на културата; Министерството на здравеопазването и кметовете на общини.

Условно могат да се разграничат няколко фази в процеса на осигуряване на закрила и/или подкрепа на дете, жертва на насилие и/или тормоз.

Фаза 1. Подаване/получаване на сигнал за дете, жертва на насилие и/или тормоз

Подаването на сигнал за дете, жертва на насилие, може да се осъществи от всеки, съгласно чл.7 от Закона за закрила на детето – самото дете, друго дете, близки и роднини на детето, специалисти от образователната, здравеопазващата, социалната и други системи, както и от граждани. При научаването за дете, жертва на насилие, отпадат ограниченията за поверителност, породени от професионални отношения и тайни. Сигнал може да се подаде към ДАЗД (през национална телефонна линия 116 111), ДСП – ОЗД в съответната община, МВР (в това число и на телефон 112), кмета на общината или друг орган по закрила на детето. Сигналят задължително се насочва към ДСП – ОЗД за проверка.

Подаването на сигнал за дете, жертва на тормоз (училищен), не е императивно описано в регламентиращите документи. В Механизъм за противодействие на насилието и тормоза е определено, че „всеки служител в детската градина, училището и центъра за подкрепа за личностно развитие, специализираното обслужващо звено е длъжен при установяване на случай на насилие и тормоз незабавно да уведоми директора на институцията.“ Източник на информация за установяването може да е самото дете, друго дете, роднини и близки на детето, специалисти от образователната, здравеопазващата, правоохранителната, социалната и други системи, които да подадат информация към служител на училището/детската градина.

Фаза 2. Проверка на сигнала

Проверката на сигнал за дете, жертва на насилие, се осъществява от ДСП – ОЗД по местонахождение/адрес на детето или, в случаите когато има непосредствена опасност за живота и здравето на детето или информация за извършено престъпление – и от органите на МВР.

Проверката на сигнал за тормоз се извършва от училището/детската градина, в което/която детето учи.

Фаза 3. Осигуряване на физическата безопасност на детето

Когато сигнала за насилие над дете съдържа информация за непосредствена опасност за живота и/или здравето на детето, се предприемат мерки за осигуряване на физическа безопасност на детето. Тези мерки могат да се предприемат в семейството (когато източникът на насилие е извън него) или като детето се изведе от семейството (когато източникът на насилие е част от семейството).

При ситуации на тормоз няма разписани правила за осигуряване на физическа безопасност, освен незабавно прекратяване на наблюдавана ситуация на тормоз, в това число и физически.

Фаза 4. Осигуряване на подкрепа за дете, жертва на насилие и/или тормоз

Когато сигналът за насилие и/или тормоз е потвърден, е необходима подкрепа за детето и семейството, която да спомогне да се намалят ефектите от травмиращото събитие и да не се развият неблагоприятни за детето последици. Подкрепата може да включва използването на услуги в общността и/или училището, които да са съобразени с потребностите и нуждите на детето и семейството.

Фаза 5. Преход към функциониране без подкрепа в общността

Важно е да се помни, че специалната/допълнителната подкрепа (независимо дали е предоставяна в училище/детска градина или в други услуги за подкрепа) за едно отделно дете и неговото семейство има временен характер и нейната цел е детето и семейството да могат да функционират самостоятелно, като ползват онези ресурси и подкрепа, които са предвидени за всички членове на една общност. Това означава, че ако в определен период от време детето, жертва на насилие, ползва индивидуална психологическа работа (консултиране и/или терапия), тя би следвало да премине към група от типа „група за взаимопомощ“ и накрая да започне отново да функционира в общността. Ако този преход е невъзможен, то подкрепата е изградена по начин, който не отчита потребностите и нуждите на детето и неговото семейство.

Нормативно заложенi функции на идентифицираните ресурси и задължения за комуникация в ситуация на дете, жертва на насилие

№	Идентифициран ресурс	Функция	Комуникация
1.	Училище/детска градина	<ol style="list-style-type: none"> 1. Доклад към орган по закрила при съмнение за дете, жертва на насилие. 2. Включване в екип за изпълнение на плана за действие, по покана на водещ социален работник от ОЗД. 3. Осигуряване на допълнителна подкрепа за дете в риск (при необходимост). 	Едностранны – подаване на сигнал и на информация по функционирането на детето в детската градина/училището.
2.	Семейство	<ol style="list-style-type: none"> 1. Осигуряване на безопасна среда, емоционална и социална подкрепа. 2. Ползване на социална услуга по преценка на социалния работник от ОЗД. 3. Участие в срещи със социалния работник, водещ случая. 	<p>Получава информация за това, че детето е жертва на насилие, когато семейството не е източник на насилието.</p> <p>Информирано е за предприетите мерки по закрила и подкрепа.</p>
3.	ДСП – ОЗД	<ol style="list-style-type: none"> 1. Получава сигнал за дете в риск или жертва на насилие, прави проверка и първоначална оценка на сигнала. 2. Оценява риска и при нужда извършва спешна интервенция. 3. Открива случай, следи развитието му и го закрива при отпаднала необходимост. <ol style="list-style-type: none"> 3.1 Организира оценка на случая. 3.2 Прави план за действие. 3.3 Проследява развитието на случая. 3.4 Организира преглед на случая. 3.5 Затваря случая. 4. Насочва детето и семейството за ползване на социална услуга без да открива случай. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. При получаване на сигнал с органи на МВР и Община. 2. При свикване на мултидисциплинарен екип, по преценка с органи на съд, прокуратура, училище, социални услуги и лични лекари. 3. Включените в екипа по оценка на случая, институции – експерти. 4. Със социални услуги при необходимост. 5. Със семейството и детето.

4.	Структури на Министерство на Вътрешните работи	<ol style="list-style-type: none"> 1. Получава сигнал за дете, жертва на насилие. 2. Отстраняване на детето от средата или субектите, които оказват или могат да окажат вредно въздействие върху него. 3. Установяване на обстоятелствата, довели до попадането на детето в това състояние. 4. (изм. – ДВ, бр. 92 от 2003 г.) Предприемане на мерки съвместно със социалните работници в дирекциите „Социално подпомагане“ (ДСП) за отстраняване на причините и условията, представляващи опасност за физическото, душевното или моралното развитие на детето; мерките се предприемат съобразно правомощията на полицейските органи. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Родителите на детето или лицето, на което е възложено да изпълнява родителските функции. 2. Дирекция „Социално подпомагане“, в чийто район е предприета закрилата. 3. Дирекция „Социално подпомагане“ по настоящия адрес на детето. 4. Районната прокуратура, на чиято територия е предприета мярката. 5. ОДМВР по местоживее на детето.
5.	Социални услуги в общността – резидентен тип	<ol style="list-style-type: none"> 1. Приема дете по административна заповед от ДСП или по реда на условията за полицейска закрила в звеното за кризисна интервенция. 2. Работа по случай в звено за кризисна интервенция: <ol style="list-style-type: none"> 2.1 Оценка на случая – Оценка на кризисната ситуация, оценка на риска и на неотложните потребности на пострадалото дете/лице, оценка на ресурсите за справяне с кризата. 2.2 Планиране на работата – създаване на план за спешни мерки съвместно с пострадалото дете/лице, съобразно оценката на случая. 2.3 Емоционална подкрепа – спешна психологическа подкрепа за преодоляване на шока, тревогата и силните емоции, породени от кризата. 2.4 Социална подкрепа – спешна практическа помощ за задоволяване на неотложните нужди на детето/лицето от храна, подслон, вещи от първа необходимост и др., гарантиращи физическото му благосъстояние и сигурност. Осигуряване на транспорт, хуманитарна помощ, временно настаняване и подпомагане на семейството и близките на пострадалото дете/лице. 2.5 Насочване и застъпничество – Осигуряване на достъп до необходимите институции за подкрепа, хуманитарна и социална подкрепа. Връзка и насочване към служби, програми и услуги за посрещане на спешните нужди на детето/лицето. 2.6 Подготовка за овластяване – Информирание относно програмата по овластяване, договаряне с консултанта за самостоятелна работа на потребителя по постигане на определени цели и задачи; 2.7 Мониторинг и оценка на услугата – Включва оценка на постигането на целите (от гледна точка и на лицето, и на консултанта) и степента на удовлетвореност на лицето. 	<p>С МВР при условията на полицейска закрила.</p> <p>С ДСП-ОЗД при настаняване на дете.</p> <p>С училището/детската градина, които детето посещава.</p> <p>С личен лекар на детето.</p> <p>Със семейството на детето, когато това е предвидено в плана за действие на ОЗД и плана на услугата.</p>

6.	Социални услуги в общността	<p>След извършена оценка на случая, директорът на ДСП по предложение на водещия специалист от ОЗД издава направление за ползване на социална услуга в ЦОП съгласно чл. 20, ал. 2 от ППЗЗД (Приложение 4 от ППЗЗД), придружено от социален доклад и план за действие. По преценка на ДСП, при липса на съдействие от страна на родителите/ законните представители на детето за ползване на услуга, директорът на ДСП издава заповед за ползване на услугата съгласно чл. 20, ал. 4, т. 1 от ППЗЗД.</p> <p>До 14 дни след сключване на договора за ползване на краткосрочна услуга и до 4 седмици за ползване на дългосрочна услуга ключовият специалист изготвя специализирана оценка. Оценката се основава на предварителната информация от социалния доклад към направлението, събраната информация от проведените разговори и наблюденията на екипа по случая.</p> <p>Специализираната оценка задължително покрива следните области:</p> <ul style="list-style-type: none"> - оценка на потребностите (свързани с развитието на детето; капацитета на родителите адекватно да задоволят тези потребности и факторите на социалната среда); - оценка на зоните на потребност от помощ; - оценка на ресурсите; <p>На базата на специализираната оценка на потребностите, ключовият специалист разработва план за предоставяне на услугата.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Индивидуалният план е специфичен за всяко дете по своите цели, съдържание, методи и продължителност. В плана се посочват: целите на работата; различните дейности и стъпки за интервенция (индивидуална и групово работна, семейно консултиране, сесии за овладяване на умения и др.); специалистите, които ще бъдат ангажирани; продължителността на услугата; при необходимост – допълнителни специалисти или услуги извън предоставяните в ЦОП. Вземат се под внимание дейностите, включени в плана за действие на ОЗД. 	<p>Доставчикът на услугите в ЦОП получава информация за нов ползвател на услугите чрез:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Водещият специалист от ОЗД информира управителя на ЦОП за издадено направление за ползване на услуги в ЦОП. 2. При насочване от други институции, предоставянето на информация и насочващите документи се изпращат по пощата или при провеждане на среща между представител на институцията – организацията или по друг начин, договорен между ЦОП и организацията. 3. Самозаявилите се клиенти, след представяне на техния проблем/ причините за търсене на подкрепа, и при преценка за възможността за ползване на услуга в ЦОП, подават заявка до доставчика за ползване на конкретната услуга.
----	-----------------------------	---	---

Нормативно заложені функции на идентифицираните ресурси и задължения за комуникация по превенция и интервенция при ситуации на тормоз

№	Идентифициран ресурс	Функции	Комуникация
1.	Училище/детска градина	<ol style="list-style-type: none"> Изготвяне, въвеждане и спазване на Институционална политика по противодействие на насилието и тормоза. Поддържане на позитивен организационен климат и подходяща психологическа среда. Дейности по превенция на ниво детска градина/училище. Дейности по превенция на ниво клас/група. Ясни процедури за интервенция при ситуации на тормоз от първо, второ, трето ниво, насочени срещу дете/ученик или член на персонала. Ясни процедури и/или методически указания за интервенция на ниво клас/група след ситуация на тормоз от първо ниво. Ясна процедура за инициране на работа по случай след ситуация на тормоз от второ/трето ниво. Поддържане на актуална информация за наличните ресурси в общността. 	<p>С родителите – в рамките на превенция и интервенция.</p> <p>Подаване на информация към ОЗД и/или полицията, при второ и трето ниво на тормоз.</p>
2.	Семейство	<p>Съгласно изискванията на Семейен кодекс: Чл. 125.</p> <ol style="list-style-type: none"> Родителят има право и задължение да се грижи за физическото, умственото, нравственото и социалното развитие на детето, за неговото образование и за неговите лични и имуществени интереси. Родителят отглежда детето, формира възгледите му и осигурява образованието му съобразно възможностите си и в съответствие с нуждите и наклонностите на детето и с цел израстването му като самостоятелна и отговорна личност. Родителят няма право да използва насилие, както и методи на възпитание, които уронват достойнството на детето. Родителят осигурява постоянен надзор по отношение на малолетното си дете и подходящ контрол на поведението на непълнолетното дете. <p>Решение за ползване на социална услуга в общността.</p> <p>Участие в срещи по покана на училището/детската градина.</p>	<p>С училището/детската градина в зависимост от правилниците на учебните/детските заведения</p> <p>С училището/детската градина и социални услуги в общността в рамките на мултидисциплинарен екип</p>

3.	ДСП – ОЗД	<ol style="list-style-type: none"> 1. Получава сигнал за дете в риск или жертва на насилие (при второ или трето ниво на тормоз), прави проверка и първоначална оценка на сигнала. 2. Оценява риска и при нужда извършва спешна интервенция. 3. Открива случай, следи развитието му и го закрива при отпаднала необходимост. <ol style="list-style-type: none"> 3.1 Организира оценка на случая. 3.2 Прави план за действие. 3.3 Проследява развитието на случая. 3.4 Организира преглед на случая. 3.5 Затваря случая. 4. Насочва детето и семейството за ползване на социална услуга без да открива случай. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. При получаване на сигнал – с органи МВР и Община. 2. При свикване на мултидисциплинарен екип по споразумението за сътрудничество – по преценка с органи на съд, прокуратура, училище, социални услуги и лични лекари. 3. Включените в екипа по оценка на случая институции и експерти. 4. Със социални услуги при необходимост. 5. Със семейството и детето.
4.	Структури на Министерство на вътрешните работи	<ol style="list-style-type: none"> 1. Получава сигнал за дете, жертва на насилие: 2. Отстраняване на детето от средата или субектите, които оказват или могат да окажат вредно въздействие върху него. 3. Установяване на обстоятелствата, довели до попадането на детето в това състояние. 4. (изм. – ДВ, бр. 92 от 2003 г.) Предприемане на мерки съвместно със социалните работници в дирекциите „Социално подпомагане“ (ДСП) за отстраняване на причините и условията, представляващи опасност за физическото, душевното или моралното развитие на детето; мерките се предприемат съобразно правомощията на полицейските органи. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Родителите на детето или лицето, на което е възложено да изпълнява родителските функции. 2. Дирекция „Социално подпомагане“, в чийто район е предприета закрилата. 3. Дирекция „Социално подпомагане“ по настоящия адрес на детето. 4. Районната прокуратура, на чиято територия е предприета мярката. 5. ОДМВР по местоживеене на детето.

5.	Социални услуги в общността	<p>След извършена оценка на случая, директорът на ДСП, по предложение на водещия специалист от ОЗД, издава направление за ползване на социална услуга в ЦОП съгласно чл. 20, ал. 2 от ППЗЗД (Приложение 4 от ППЗЗД), придружено от социален доклад и план за действие. По преценка на ДСП, при липса на съдействие от страна на родителите/ законните представители на детето за ползване на услуга, директорът на ДСП издава заповед за ползване на услугата съгласно чл. 20, ал. 4, т. 1 от ППЗЗД.</p> <p>Възможността в ЦОП да се работи със самозаявили се потребители е изцяло насочена към подкрепа и съдействие в преодоляването на кризите и рисковете за детето и семейството. Изключително важно е да се оказва необходимата подкрепа на всяко дете, независимо от обстоятелството дали има издадено направление от ДСП или родителят сам е потърсил подкрепа от услугата. В случаите на самозаявили се клиенти се подава заявка от самозаявил се клиент за ползване на услуги в ЦОП, съгласно разработената писмена процедура за ползване на услугите и управлението на случая, след което стартира работата с клиента и се сключва договор. Заявка от самозаявил се клиент се подава и в случаите на проактивно идентифицирани деца и семейства в риск, особено при картографиране на семействата в риск от уязвими обособени общности. Ако в хода на идентифициране на индивидуалните потребности на детето се извежда и риск, то следва да бъде уведомен ОЗД в ДСП, като работата се осъществява в условията на партньорство.</p> <p>До 14 дни след сключване на договора за ползване на краткосрочна услуга и до 4 седмици за ползване на дългосрочна услуга ключовият специалист изготвя специализирана оценка. Оценката се основава на предварителната информация от социалния доклад към направлението, събраната информация от проведените разговори и наблюденията на екипа по случая.</p> <p>Специализираната оценка задължително покрива следните области:</p> <ul style="list-style-type: none"> - оценка на потребностите (свързани с развитието на детето; капацитета на родителите адекватно да задоволят тези потребности и факторите на социалната среда); - оценка на зоните на потребност от помощ; - оценка на ресурсите. <p>На базата на специализираната оценка на потребностите, ключовият специалист разработва план за предоставяне на услугата.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Индивидуалният план е специфичен за всяко дете по своите цели, съдържание, методи и продължителност. В плана се посочват: целите на работата; различните дейности и стъпки за интервенция (индивидуална и групова работа, семейно консултиране, сесии за овладяване на умения и др.); специалистите, които ще бъдат ангажирани; продължителността на услугата; при необходимост – допълнителни специалисти или услуги извън предоставяните в ЦОП. Вземат се под внимание дейностите, включени в плана за действие на ОЗД. 	<p>Доставчикът на услугите в ЦОП получава информация за нов ползвател на услугите чрез:</p> <p>А) Водещият специалист от ОЗД информира управителя на ЦОП за издадено направление за ползване на услуги в ЦОП.</p> <p>Б) При насочване от други институции, предоставянето на информация и насочващите документи се изпращат по пощата или при провеждане на среща между представител на институцията – организацията или по друг начин, договорен между ЦОП и организацията.</p> <p>В) Самозаявилите се клиенти, след представяне на техния проблем/ причините за търсене на подкрепа, и при преценка за възможността за ползване на услуга в ЦОП, подават заявка до доставчика за ползване на конкретната услуга.</p>
----	-----------------------------	---	--

6.	Община – през Местна комисия за борба срещу противообществените прояви на малолетни и непълнолетни (МКБППМН)	<ul style="list-style-type: none"> - Организирант и координират социалнопревантивната дейност на територията на общината, издирват и установяват съвместно с инспекторите при детските педагогически стаи и дирекциите „Социално подпомагане“ малолетните и непълнолетните, които се нуждаят от помощ, и вземат мерки за тяхната социална защита и развитие. - Подпомагат родителите, които срещат затруднения при възпитанието на децата си. - Изучават състоянието и причините за противообществените прояви на малолетните и непълнолетните в общината и правят предложения пред съответните държавни органи и обществени организации. - В изпълнение на задачите си местните комисии могат да привличат юридически лица с нестопанска цел в предотвратяването и противодействието на извършването на противообществени прояви от малолетни и непълнолетни и престъпления от непълнолетни на територията на съответната община, както и да създават помощни органи – центрове, консултативни кабинети, горещи телефонни линии и други. - Задължаване на детето да участва в консултации, обучения и програми за преодоляване на отклоненията. - Задължаване на родителите да посещават специално организирани беседи и консултации по въпросите на възпитанието. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Органите на съда и прокуратурата. 2. Органите на полицията. 3. ДСП – ОЗД. 4. Учебните заведения на територията на Общината.
----	--	---	---

Какъв е редът за получаване на подкрепа при дете, жертва на насилие и/или тормоз? (Пътна карта)

Дете, жертва на насилие

Първата и най-важна задача при установено насилие над дете е създаването на условия и/или обстановка, която да преустанови насилието. Най-често това е възможно чрез извеждането на детето от средата, в която то е жертва на насилие. В първата стъпка детето би трябвало да получи подкрепа от органите на полицията и/или Отдел Закрила на детето, които са упълномощени да го изведат извън средата (семейна или друга), в която то е жертва на насилие.

На второ място, на детето трябва да се осигури среда за временно пребиваване, която да е безопасна. Това може да бъде резидентна услуга в общността или близки и роднини на детето, които могат да осигурят тази безопасност. Тези две стъпки са задължителни, когато насилието се е случило в дома на детето.

Третата стъпка е свързана с оценката на риска и оценката на потребностите на детето. Първичната оценка на риска и потребностите позволява да се формира екип, който да направи пълна/специализирана оценка, свързана с най-добрия интерес на детето, и да създаде защитна мрежа, която да гарантира неговата безопасност. Съгласно Методиката за управление на случай за закрита на дете в риск в Отдел „Закрила на детето“ екипът се свиква от водещия на случая от ОЗД.

На четвърто място идва подкрепата за детето и неговото семейство за преодоляване на травмата, причинена от насилието и неговото възстановяване. Част от възстановяването е свързано с разкриването на извършителя на насилието и предприемането на законови мерки, които биха удовлетворили очакването на детето за справедливост. В този процес активно участват полицията, съдът и прокуратурата, които разследват, подвеждат под отговорност и определят санкциите за извършителя на насилие. При изпълнение на тези им функции е възможно, без да има този търсен ефект, детето да бъде ретравмирано от начина на събиране на информация и/или участието му в производство. Последната стъпка в тази поредица е „Връщането“ на детето в общността чрез възстановяването на стари и изграждането на нови връзки, които ще позволят успешното му функциониране.

Мястото и ролята на училището/детската градина е ограничено до следните функции: първо – подаване на сигнал, второ – участие в мултидисциплинарен екип (ако темен представител бъде поканен), трето – осигуряване на обща подкрепа за детето, в това число и психологическа (това, ако не бъде съгласувано и координирано с останалите участници в процеса на подкрепа, може дори да влоши положението), четвърто – осигуряване на допълнителна подкрепа за дете в риск (в зависимост от планираните в плана за действие на Отдел „Закрила на детето“ мерки).

Училището/детската градина следва да разпознават индикаторите за дете, жертва на насилие, и да докладват в най-кратки срокове към органите по закрита. Всички остани действия следва да бъдат съгласувани с ОЗД, защото училището/детската градина не се предполага да са проактивни в случай на дете, жертва на насилие.

Нормативно заложена комуникация на детето през различните фази на процеса по закрила на дете, жертва на насилие

Фаза	Основни играчи, имащи активност	С кого комуникира детето	Допълнителни описания
Подаване на сигнал за дете, жертва на насилие	Самото дете Друго дете Всеки пълнолетен гражданин Представители на организации и структури, които работят с детето – учители, лекари, социални работници и т.н.	С доверен възрастен или с друго дете, на което споделя факта на насилие	
Проверка на сигнала и първоначална оценка на риска	ОЗД МВР	Социален работник от ОЗД Полицай от МВР Родители, братя и сестри	
Осигуряване на физическа безопасност за детето, жертва на насилие	ОЗД МВР Социална услуга от резидентен тип	Социален работник от ОЗД Полицай от МВР Специалист от социална услуга от резидентен тип	При хипотеза „Насилие в семейството“ или невъзможност на семейството да осигури безопасна среда за детето
	Семейство Училище/детска градина ОЗД МВР	Родители, братя и сестри Директор, зам.-директор, учители, специалисти от училището Социален работник от ОЗД Полицай от МВР	При хипотези насилие на улицата, в училище/детската градина или на друго място и капацитет на семейството да осигури безопасна среда за детето
Осигуряване на подкрепа за дете, жертва на насилие	ОЗД Социални услуги Училище/детска градина Семейство	Родители, братя и сестри Директор, зам.-директор, учители, специалисти от училището Социален работник от ОЗД	

Нормативно заложена комуникация между действащите лица през различните фази на процеса по закрила на дете, жертва на насилие

Фаза	Основни играчи, имащи активност	С кого комуникират основните играчи	Допълнителни описания
Подаване на сигнал за дете, жертва на насилие	Самото дете Друго дете Всеки пълнолетен гражданин Представители на организации и структури, които работят с детето – учители, лекари, социални работници и т.н.	ДСП-ОЗД МВР или тел. 112 Община Национален телефон 111 116	
Проверка на сигнала и първоначална оценка на риска	ОЗД МВР	Социален работник от ОЗД Полицай от МВР Община Родители, братя и сестри Лекар (при нужда)	
Осигуряване на физическа безопасност за детето, жертва на насилие	ОЗД МВР Социална услуга от резидентен тип	Социален работник от ОЗД Полицай от МВР Специалист от социална услуга от резидентен тип	При хипотеза „Насилие в семейството“ или невъзможност на семейството да осигури безопасна среда за детето (при насилие в обкръжението на детето, в общността – опит да бъде въввлечено в трафик, криминални деяния и т.н.)
	Семейство Училище/детска градина ОЗД МВР	Родители, братя и сестри Директор, зам.-директор, учители, специалисти от училището Социален работник от ОЗД Полицай от МВР	При хипотези насилие на улицата, в училище/детската градина или на друго място и капацитет на семейството да осигури безопасна среда за детето
Осигуряване на подкрепа за дете, жертва на насилие	ОЗД Социални услуги Училище/детска градина Семейство	Социален работник от ОЗД Полицай от МВР Представители на съда и прокуратурата Лекар Отговорно лице от общината Представители на социални услуги Родители, братя и сестри Директор, зам.-директор, учители, специалисти от училището Специалисти и експерти от социалните услуги.	При осигуряването на подкрепа за детето се свиква мултидисциплинарен екип по Механизъм за взаимодействие при сигнал за дете, жертва на насилие или в риск от насилие. Екипът се свиква от социален работник от ОЗД. Задължително в този екип участват представители на ДСП-ОЗД, МВР и Община. Останалите участници са по преценка на социалния работник от ОЗД.

Деце в ситуации на тормоз

Първо, при наличие на дете в ситуация на тормоз, най-важно е ситуацията да се прекрати незабавно, след като бъде открита. Отговорност за това има персоналет на училището/детската градина, като в определени ситуации, свързани със заплаха за живота, здравето и физическия интегритет на детето, може да се използва физическа сила. Второ – ситуацията на тормоз следва да бъде обект на въздействие от страна на педагогическия персонал, при първо ниво на тормоз. Интервенцията за всеки конкретен случай се прави индивидуално (към участниците в ситуацията) или групово – към участниците в ситуацията, свидетелите и всички деца, като целта е откриване на конкретните причини, довели до конкретното поведение и осигуряване на подкрепа за всички участници. Интервенцията няма за цел определяне на вина и санкции за извършителя на тормоза. Затова е удачно да се използват подходи, ориентирани към възстановяване на щетата, отработване на емоции и откриване на възможности за алтернативно поведение. При ситуации от второ ниво на тормоз е необходимо допълнително да се оцени (в това число и с помощта на специалисти – психолози, социални работници) причините за проблемното поведение, които могат да бъдат в или извън училището/детската градина. При трето ниво на тормоз и към извършителя, и към жертвата следва да се предприемат поредицата от стъпки, свързани с дете, жертва на насилие. Хипотезата тук е, че извършителят на действия, определени като тормоз от трето ниво, има реактивно поведение и най-вероятно е жертва на насилие.

Един особен момент при въздействието на деца, извършили действия, определени като тормоз от второ или трето ниво, е включването на санкциониращите служби като полиция и/или МКБППМН. Включването на тези служби с цел „сплашване“ няма професионална логика и практическа полезност. Включването им като санкциониращи органи, разследващи определени деяния, следва да се случи след оценка на потребностите на детето, в това число и на фрустрираните потребности.

Мястото и ролята на училището е централно при превенция на тормоза и интервенция при първо и второ ниво на тормоз. То следва да развива и поддържа ресурси, които да му позволяват да извършва превенция и интервенция успешно, като активно комуникира и взаимодейства със семейството.

При трето ниво на тормоз функциите са разпределени, като при дете, жертва на насилие, и централно място има ОЗД.

В таблиците по-долу не се разграничават децата, жертва на тормоз, и онези, които са извършили тормоз. Подкрепата, която получават по форма е една и съща, но се различава съдържателно.

Нормативно заложена комуникация на детето през различните фази на процеса по закрила на дете в ситуация на тормоз

Фаза	Основни играчи, имащи активност	С кого комуникират основните играчи	Допълнителни описания
Подаване на сигнал за дете, жертва на насилие	Самото дете Друго дете Учители Непедагогически персонал на училището Училищно ръководство Родители и роднини на детето Граждани	С доверен възрастен или с други деца	
Проверка на сигнала и първоначална оценка на риска	Училищно ръководство, класен ръководител, Председател на Координационен съвет за противодействие на тормоза и насилието	Класен ръководител/учител в група Председател на Координационния съвет за противодействие на тормоза и насилието Родители Училищен психолог/педагогически съветник Лекар (при нужда)	
Осигуряване на физическа безопасност за дете в ситуация на тормоз	Семейство Училище/детска градина	Родители, братя и сестри или други значими възрастни (баби, дядовци), полагащи грижи за детето Директор, зам.-директор, учители, специалисти от училището Други деца от училището/детската градина	
Осигуряване на подкрепа за дете в ситуация на тормоз	Семейство Училище/детска градина	Родители, братя и сестри Класен ръководител/учител в група, учители, специалисти от училището Други деца от училището/детската	Първо ниво на тормоз
	Семейство Училище/детска градина ОЗД (при нужда) Социални услуги	Родители, братя и сестри Класен ръководител/учител в група учители, специалисти от училището Други деца от училището/детската градина Социален работник от ОЗД Експерти от социалните услуги	Второ ниво на тормоз
	ОЗД МВР Социални услуги Училище/детска градина Семейство	Социален работник от ОЗД Полиция от МВР Родители, братя и сестри Директор, зам.-директор, учители, специалисти от училището Експерти от социалните услуги	Трето ниво на тормоз

priobshti.se

Сдружение за споделено учене ЕЛА

София 1000, ул. „Княз Борис I“ 133, ет. 1

тел.: 0898 500 848 | office@cie-bg.eu

www.ela-bg.eu